

Василь Онуфрієнко

П
О
Л
Т
А
В
А

Поезії

Василь Онуфрієнко

ПОЛТАВА

Поезії 1943-56

Сідней — 1995
Австралія

Wasyl Onufrienko

POLTAVA

Poetry

Обкладинка — графіка Галини Маковської

Василь Онуфрієнко

1920 – 1992

Видання Фундації Українознавчих Студій в Австралії

Published by The Ukrainian Studies Foundation in Australia Ltd.
Copyright reserved with the publisher

ISBN 0 908168 09 X

ПОЕТ ВАСИЛЬ ОНУФРІЕНКО

(За автобіографією)

Василь Йосипович Онуфрієнко народився 6.5.1920 р. в с. Кішінька (Кишеневки) Кобеляцького району Полтавської області в селянській родині. В с. Кішіньці закінчив десятирічку. Вступив до Харківського Інституту Журналістики, але в 1938 р. не було набору на перший курс, і після іспитів довелося повертатися додому та ставати викладачем української та російської мов у середній школі в с. Озера, Кішінського району. Навчався заочно на мовно-літературному факультеті Кременчуцького Учительського Інституту, який закінчив у 1940 р.

Перед війною залишив працю учителя й перейшов працювати до редакції кишінської районової газети "Соціалістичне село". Тут його застала війна. Через поганий зір не був мобілізований до війська. Залишився під німецькою окупацією і в листопаді 1942 року разом з дружиною був вивезений на роботу до Німеччини. Працював на заводі в місті Андернах-на-Райні, а незадовго перед кінцем війни влаштувався

на працю коректором в журналі "Дозвілля", що виходив для робітників із Сходу (літературно-розважовий журнал-дводиженевик).

Після закінчення війни жив у таборах для т. зв. "переміщених осіб" у Байройті й Регенсбурзі, а влітку 1949 року приїхав до Австралії та поселився в Сіднеї. Тут працював (на "хліб щоденний") у канцелярії підприємства деревообробних матеріалів з невеликими перервами, коли працював у книгарні та в редакції газети "Вільна Думка" в Сіднеї. Брав участь у громадському, зокрема культурно-освітньому житті та від 1949 року почав поважно займатися літературною працею.

В 1956 році видав сатирично-гумористичну поему "Сталін у пеклі". В 1961 р. окремою книжечкою вийшла поема "Симон Петлюра", а в 1976 р. — збірка поезій "Земля незабутня". В кінці 70-х років написав комедію "Заморські гості", яка йшла тричі в Сіднеї, а двічі в Аделеїді на українських сценах.

Помер Василь Онуфрієнко 24.12.1992 р.

Подала Марія Онуфрієнко

* * *

В цілому поетичний доробок Василя Онуфрієнка великий. Поет відчував потребу писати і писав багато. Серед його віршів спершу притягають увагу такі, в яких подається живописний образ Батьківщини.

Ось липень. Стигнуть жита, ячмені і пшениці.
На човнах їдуть до міста гори кавунів. Лелека стойть на даху мов вахтер. Приходить зима.

"Завоями вітри покриють білий шлях
А осінь утече, зломивши руки в тузі"
(*"Знахарка"*)

Це вірші про став, про Різдвяну ніч, про прогулянку над річкою тощо. Природа справляє на поета глибоке враження.

Він не тільки пише багато, а також працює над мовою. В одному з ранніх віршів поет згадує, що закінчиться війна і доведеться мости знову мостити. (*"Мостити мости"*) Така, здавалося мала деталь, а вона вказує на поетове шукання в середовищі мовних явищ. Уже з самих початків у нього мова — знаряддя. Вона мусить бути гострою, свіжою і лаконічною.

Зреєтою, природа, якою гарною вона не є, у Василя Онуфрієнка це тільки рамка для центрального образу, для людини. Так поет говорить про першу сивину в матері:

"Це той сніг, що ніколи не тане."

Це ще не все. Поет виступає даліший крок, коли прилучає до своїх портретів Григорія Сковороду, Олександра Олеся та інших. Спершу вірш про батька.

Ось батько-швець. Він сидить ночами, щоб

забезпечити пів села добрым, надійним взуттям. Покривдане і зруйноване село переймає ініціативу, відновлюється і живе своїм власним, своєрідним робом. Жителі України розбудовують свою індустрію, економіку, культуру.

В житті Василь Йосипович був веселою, балакучою людиною. Він любив товариство приятелів і знайомих, і багато розповідав про околиці рідної Полтавщини. В Переяславській запорожці допомогли Карлові XII і Мазепі перебратися через Дніпро після поразки під Полтавою.

Це тут Полтавщина межує з Землею Війська Запорозького. В сусідніх селах жили нащадки січовиків. Василь Йосипович навчав їхніх дітей у школі. Все навколо нагадувало про геройче минуле. Вирішальні події не раз і не два прокотилися по цій місцевості.

Прийде час і ця історична свідомість разом з Тогою по Батьківщині стане не просто тогою, "ой, як я скучив за рідним селом!" Це буде потяг свідомого, освіченого громадянина до своєї культури. Ось чому ця збірочка поетової творчості така важлива. Вона дає повну картину розвитку.

У другій половині збірки подаються переклади з німецької літературної скарбниці. Це твори Йоганна В. Гете, Фрідріха Шіллера, Людвіга Уланда, Людвіга Тіка та інших. Історія української літератури знайома з такою роботою ще серед дореволюційних і довоєнних поетів. Василь Онуфрієнко залишив великий доробок на цюму полі творчости. Мета таких творів — перш за все познайомити читача з німецькою літературою. А в процесі перекладу поет також осягає збагачення рідної мови, літератури і культури.

Є. Гаран

ПОЛТАВА

Спокійні вулиці, каштани густолисті
І Ворскли шум, і трави та қущі,
Тремтіння зір увечері над містом
І паровоза крик на станції вночі...

У парку музика, і в темряві алеї,
Крізь синю даль — серпанкова імла,
Юнак спішить до дівчини своєї
Із серцем, повним радости й тепла.

Від фабрик дим прозорий і рухливий,
Могила Шведська в далі голубій,
До обрію біжать зеленим морем ниви
І трави шелестять, неначе хвиль прибій...

Кохане місто! Вишні, рута-м'ята...
Але скажіть, хто словом передасть
Те, чим земля прекрасна і багата,
Те, що приносить сотні людських щастя?!

Для мене щастя — в міста рідній тиші,
В красі ясних полтавських вечорів.
Люблю, як ніч, мов мати приколише
Минулий день, що тихо доторгів.

О, як люблю я Ворсклу нашу змалку
І легіт віт ясних, і тихий плин Дніпра!..
Отут стрічав Петро свою Наталку,
А там он плакала Наталка без Петра.

* * *

Ось тут колись збивали пил копита,
Діди в боях поля сто раз пройшли
І там, де ген лягла дорога бита,
Навік спочить в землі своїй лягли.

Літа пройшли, як тінь; навколо Полтави
Жита схиляють к долу колоски,
Весною пишні виростають трави
Там, де лежать козацькі кістки.

На цих полях родилась наша слава,
Але й ганьба родилася на них.
... Стоїть в садах над Ворсклою Полтава,
Як невмирущий свідок давнини.

* * *

Спокійні вулиці, каштани густолисті,
І Ворсکли шум, і місяць в вишні,
Тремтіння зір увечері над містом
Мені щоночі сняться в чужині.

Червень 1943.
Андернах на Райні.

РОНДЕЛІ

Везти збиралися до міста...

Везти збиралися до міста
Останні стиглі кавуни.
Вночі туманились лани —
Займалась осінь жовтолиста.

Спішили всі, бо день — не триста,
Вже ж холод дихав з вишини.
Везти збиралися до міста
Останні стиглі кавуни.

Був ранок, круча кам'яниста
Сіріла грізно з далини,
Коли зготовані човни,
Немов процесія врочиста,
У путь збиралися до міста.

1945

ЛІПЕНЬ

Сонце мільярдами блисків іскриться,
Плетиво з променів дивне спліта,
Стигне, жовтіє врожайна пшениця,
Хиляться вниз обважнілі жита.

Бавиться вітер поміж колосками,
Рвучко війне і на мить завмира,
Тихо і ніжно легкими руками
Стеблами-струнами щось собі гра.

Хмарка пролине з дірявим відерцем.
Краплі розгубить, мов жмені перлин,
Дощ перестане, і з радісним серцем
Межами вийде у степ селянин.

Вирве і колос обімне у жмені,
Зерно, неначе намисто, в руці...
— Ех, і хороші ж жита і ячмені!..
Ех, і чудові які пшениці!..

Радісним зором огляне безкраї,
Потом облиті родючі поля:
Серце селянське, мов кобза заграє, —
Щедро ж бо платить за працю земля.

Скине бриля, розкуйовдить волосся,
Чорне, із блиском масної ріллі...
Жита стеблину й пучечок колосся
Вирве й сусіду покаже в селі.

Потім поважно, твердою ходою
Вернеться межами знов у село,
В хату із поля внесе із собою
Запах волошок і вітру тепло.

В полі ж все дужче жовтіє пшениця,
Хиляться нижче дорідні жита,
Сонце в бездонному небі іскриться,
З променів плетиво дивне спліта...

Травень 1943 р.

МАТЕРІ

Я не журюсь, коли надворі
Ляга товстим сувоєм сніг,
Коли в сріблястому уборі
Ген мріє ліс і спопід ніг

Рве клоччя вати лютий вітер
І розвіває в далині,
І хтось невидний пишні квіти
Малює в мене на вікні...

Я не журюсь... Але сьогодні
(Як сумувати я не звик!..)
Звідкільсь, з незнаної безодні
Піднявся сум, мій спокій зник.

Спочатку думав: так здалося
Й даремний мрій шалений біг —
У тебе, мамо, на волосся
Осів блакитно-білий сніг...

Може, сьогодні лиш примітив,
Що час й тебе пофарбував,
А може крилась ти, щоб діти
Враз не помітили, бува.

Не знаю... Тільки в серці туга
І мрії-мрії без кінця.
Зима мине, настане друга,
І знов відліне, як оця.

І сніг, що ковдрою надворі
Прикрив і луки, і гаї,
Зів'яне враз і світлозорі
Із гір полинуть ручай...

Це все мине, я не боюся, —
Відліне пошумом води,
А сніг, що вкрив тебе, матусе,
Покрив навіки, назавжди.

І буде свідком сумовитим
Часу, що вмер і не воскрес,
І над безрадісним прожитим
Стояти буде, наче хрест.

І вже не можу безтурботно
Дивитись вдаль, де вечір зліг...
Розтане все безповоротно,
Як цей блакитно-білий сніг.

ЗНАХАРКА

На сонці вигріта долина розквіта,
Сміється зеленню відроджених мережив,
Погідний день дзвенів, переливавсь і стежив,
Як віє вітерець і як плющить вода.

Вже кучка овечат розбіглась по кущах,
Хлоп'ята жваві мчать кудись навперегінки,
І вийшла в луг стара, похила, сива жінка
Із промінцем весни у радісних очах.

З снігами відпливла журба зимі услід,
Знов сонце у лице всміхається гаряче.
А ждала так весни спокійно й нетерпляче,
Щоб луг зазеленів і вкрився цвітом глід.

Корзина у руках з пучками ранніх трав
І ще якесь самій старій знайоме зілля,
Напоєне теплом, вітрами, як похміллям,
І громом ранніх гроз і блескотом заграв.

Шумить сосновий бір... Весняний тихий шум...
На свіжому піску легенький слід лисиці.
Стара самотно йде, відшукує живиці...
Снується, наче слід, далека стежка дум...

... Завоями вітри покріють білий шлях,
А осінь утече, зломивши руки в тузі.
Перебере старе, назбиране у лузі
І нарване улітку зілля по степах.

За поміччю в селі до неї прийдуть знов,
І звірять їй жінки найглибші таємниці,
Мов золото покладуть упевнено в скарбницю
Надіям і думкам в старої вірний схов.

І зробить просто так, без нерозумних слів:
Напоєне життям заварить всяке зілля,
У тіло, стомлене життям, здоров'я віллє,
Весняного тепла і степових вітрів.

— — — — —

Теплом і золотом день густі ліси зросив,
Пливуть хмарини білі над гаями.
Іде стара в степу і бачить: з врожаями
Спішить весна до рідних спраглих нив.

* * *

Пам'ятаєш, друже, вечорами,
Ми ходили разом до ріки,
Шепотіли верби з яворами
І тремтіло листя осоки.

Загорались зорі в височинах
І тонули в річці десь на дні...
Скільки щастя в тих було хвилинах,
Що пройшли й погасли, як вогні!..

Спогади, лиш спогади і мрії,
Наче шелест вітру між кущів,
Як зривали квіти польовій,
Як ловили ввечері хрушців,

Як ходили разом по ожини
В Ярошову Косу у Куті...
О щасливі, зоряні хвилини!
Вас і не дognати, й не знайти.

Мов барвінку ніжним первоцвітом,
Я любуюсь днями, що пройшли.
Друже! Стрінь майбутні дні привітом,
Щоб вони ще кращими були!..

СОКІЛКА

Прозора хвиля ворсклова
Піщаний берег обмива,
А на обвітреній горі
Вихри шумують сивим згаром,
Внизу понад безоднім яром
Співають пісні вівчарі.

В садах вгинається гілля,
Несе дорідний плід земля.
В сад вийде дід і залюбки
Заграє внукам на сопілку.
Розкаже внукам про Сокілку
І про відлинулі віки.

* * *

Серце дівоче
Сушиться, спрагне;
Мицій же прийде,
Шапку одягне,

Шапку-сокілку,
Сиву, смушеву,
Тепло підбиту,
Ta й не дешеву.

Сам заробив же,
Праці ж то скільки,
Щоби купити
Шапку-сокілку.

Вечір скоріше б,
З саду як пахне...
Мицій ось прийде,
Шапку одягне.

Ой, як шепоче
Яблуні гілка!..
Він — засивіла
Шапка-сокілка.

1943

* * *

В осінній тихій прохолоді
Садок покірно завмира,
Спішить матуся на вгороді,
На поміч суне дітвора.

І голос тихої догани
Малих стрічає, та без зла.
І непомітно мати гляне
Очима, повними тепла.

Літа пройшли... Старе подвір'я
Ввіі сні ввижається мені.
Я, повний віри й недовір'я,
Броджу, як вовк, по чужині.

Десь батько й мати... Знаю — дома
Тепер сумують по ночах.
Їм доля сина незнайома
Застигла тугу в очах.

І я вернусь колись й не свято
Прийдеться може там знайти —
Зустрінуть вже не батько й мати —
Дубові вклоняться хрести.

1944 р.

В РІЗДВЯНУ НІЧ

Закралисъ сутінки зза лісу,
Зза синіх гір і білих нив,
Вечірні зорі запалив
Хтось у серпанковій завісі.

Вітрець замовк і десь на чатах
В кущах посріблених приліг,
І мерехтять і небо й сніг —
Землі святкової свічада.

Моє село... Вогні у хаті
І гомін, гомін по шляхах.
А вечір слуха, наче птах,
Приліг на віти волохаті.

* * *

В серпанок вечір оповив
Блакитну, зоряну долину.
Прозора ніч. Десь сон відлинув,
І я всю ніч ходив, ходив...

Я слухав дзвонів дальній спів,
Відлуння тихе, срібнобризне...
Ти срібна вся, моя вітчизно,
Країно сонячних степів.

Мій краю рідний. В чужині
Тобою сню, тобою марю,
І знов молюся: Володарю.
Яви його ще раз вві сні.

1943.

ОЛЕСЬ ПОМЕР

*I вжє чиясь страшна рука
Береться за завісу.*

O.Олесь.

На серце ніч, як чорний гнів,
Сплива неспокоєм незмірним.
Так небагато — кілька слів...
Читєм, віrim і не віrim...

Так просто: жити перестав,
Ув інший світ пішов між тіні
Той, хто найкращу пісню дав
Своїй далекій Україні.

Сміється ранок... На жита
Спливає вітру тепла хвиля,
Невидний жайворон літа,
І зеленіє свіже зілля...

Шумує річка в берегах,
Човни колишуться в затоні,
Там розбрелися по лугах
Далеко віtronогі коні...

Він жив там, жив там... Скільки раз
Пісні дзвеніли, в даль зривались.
"... Постій. Ще вечір не погас,
Ще повний шуму праліс..."

I вечір згас. I ніч, як гнів,
Згасила сонце світлограє.
Все меншає твоїх синів,
Мій дорогий, далекий краю...

Нема того, хто у піснях
Тебе підносив незрівнянно,
Схилився колос на полях,
Зів'яла пісня — вічний ранок...

* * *

Правічні стіни, сонні мури
І темні камені склепінь
Зорять у безвісті похмуро
На крок прийдешніх поколінь.

Чи йдуть із світлою снагою,
З твердими м'язами долонь?
Чи прийдуть смілою ногою
Знов через праць страшний вогонь?

Чи знов зберуть крихкі уламки
З покритих попелом руїн?
Чи знов змурують свіtlі замки
На стернях стоптаних крайні?..

Так, знову знівечені бруки
Й дороги свіtlі прокладуть,
І знов невтомні чорні руки
Машини пустять в дальню путь.

Збудують храми, свіtlі хати,
Плоди нездійснених химер,
Щоб знов колись поруйнувати
Скоріше ѹкраще, ніж тепер.

8.10.44

МІСТО

Люблю камінне місто щиро я за те,
Що сміло дивиться воно на чорні грози:
Сьогодні ллє рясні, срібляноросі слізози,
А завтра знов росте і наче день цвіте.

Ще вітер в вись мутну несе і пил, і дим,
Руїни хижо шкірять чорні гострі зуби,
Гроза на обрій ще повна гніву згуби
У далину пливе надхмар'ям голубим.

Що тротуари в чорнім попелі лежать,
Блищасть напроти сонця скла холодні скалки,
Із сумом? із плачем пливуть ще катафалки,
А дні нові гудуть, а дні нові летять.

Де сила є спинить одвічний міста рух?
Де є той багатир — піднять бетону гирі?
Сьогодні день пала у сонячному вирі,
Вчорашній день минув, вчорашній день „потух“.

І рани заживуть, а тільки чорне зло
До помсти нас гука й майбутні покоління —
Будівлі оживуть і зрушене каміння
Підійметься до хмар, засяє знову скло...

І місто кам'яне любитимем за те,
Що сміло дивиться воно на чорні грози:
Сьогодні хай мороз, сьогодні хай морози,
А завтра знов воно, неначе день, цвіте.

* * *

Тут важко смерть пройшла узбіччями доріг,
В переярках крутих і хутором розлогим,
І може марно мати вийде на поріг
І сина ждатиме з далекої дороги.

Бо й там, де він, лягли скривавлені степи,
І смерті чорний жах розвіявся туманно,
І бурі-грози не прибили сірий пил,
Й дощі-вітри не обітерли свіжі рани.

Там також смерть пройшла узбіччями доріг,
У тихих селах і полях ясних, розлогих,
То ж і не дивно: може рідних стріх
Він не побачить в дні столунної тривоги.

У ВИРІЙ

Недавно квіти ще цвіли,
Всміхалися кущі.
А зараз ось: "Курли - курли"..."
Полинули ключі.

А вітер ззаду холодком
Жене, пливе земля.
Туманом, наче молоком
Лани й гаї скрапля.

Пташки полинули дрібні,
Туди, де сон-трава.
В прекрасній, теплій стороні
Домівка їх нова.

* * *

Ні, не плач, не тужи, не один я у тебе,
Он сусідка заплакана знов на порозі.
Нас багато таких під нахмуреним небом,
В багатьох, моя мамо, серця у тривозі.

Не один я залишу дороги знайомі
Ці садки і гаї і нескошені ниви,
І пірну, як у хвилі, в шляхи невідомі,
Де шумить вітровіння під сонцем мінливим.

Поцілуй, пригорни, тільки слізи не треба...
Не люблю, коли плачуть... Ти знаєш, матусю.
Час мине й занесе із собою печалі
Й може я ще додому колись повернуся.

СТАВ

Широкий став і тихий очерет
І сестри-верби над ясним затоном
Стрічають щирим, радісним поклоном
Знайомих птиць весняний перший лет.

Всміхнеться сонце й знову оживе
Заграє плесо сріблом-промінцями,
І вже в кущах з сачком і ятірцями
Рибалка тихо на човні пливе.

Він виріс тут, він до води привик,
Неначе брат, йому цей простір змалку.
І де б не був — все зманює рибалку
Прозорий став, зелений чагарник.

І я там жив... Весна — барвистий плав —
Навіки серце променем зросила.
Мене, немов непереможна сила,
До себе манить завжди рідний став.

ПЕРЕДВЕСІННЄ

Над льодами скреслими
Сині хмари зацвітуть,
Вдарить зима веслами,
Та й у путь.

Чути бо: дорогами
Їдуть гості дорогі,
Нивами розлогими
Між лугів.

Зустрічає з трепетом,
Жде гостей уже земля,
Віє вітер шепотом
На поля.

Над льодами скреслими
Сині хмари вже пливуть.
Зима грає веслами,
Виришає в путь.

1944.

РИБАЛКА

Ще берег спить у тиші ранній
І місяць висне над селом,
А він вже стукає веслом,
Десь мріючи в густім тумані.

Легенький човник. Одноліток
Мабуть самого дідуся,
Його історія це вся,
Безмовний щастя й лиха свідок.

В затоні тихо. Очеретом
Доріжка пролягла крута.
Дідусь свій човен поверта,
То задом їде, — то передом.

Деркач прокинувсь між травою,
Шелеснув човен в осоці.
Дідусь тримає вже в руці
Намоклий ятір над водою.

— Га-га! Попалися, хлоп'ята!
В кулі виблискують лини.
— Я вас, собачі ви сини,
Давно наміривсь тут піймати,

Та щастя ваше — тиждень била
Проклята щука ятірці...
Усмішка сяє на лиці
Така дитяча, світла й мила.

З човна лини, карасі й щука,
Здається, викинуть місток.
Дідусь, промоклий до кісток,
Об борт весельцем жваво стука.

Ще сплять тумани у долині,
А він вертається в село,
Несе через плече весло
Й багаті влови у корзині.

У РИБАЛЬСЬКОМУ СЕЛІ

(октави)

У наші дні, коли рівняють гори
З землею там, серед сухих пустинь,
Коли в глибінь, у недосяжне море
Людська рука шуга, куди не кинь,
Коли в небес неміряні простори
Летить людина, як нест्रимна тінь, —
Чи не піdnімуть часом перепалки
В суворих критиків мої рибалки.

Їм треба б що — якусь електромідь,
Шпички антен і міста димний пахіт.
А він, мовляв, як лісовик-ведмідь,
Зробив який небачений ще знахід...
Сиди но краще, із своїм не їдь,
Бо не таке уже показував нам захід;
У шумі цих стримких, блискучих літ
Рибалками ти не здивуєш світ.

То я когось й не хочу дивувати —
Не вчився я ніде на штукаря,
Читать навчився спершу в дядька Гната,
А потім сам читав із букваря,
Пізніше вже у вечори на свята
Читав батькам по тричі "Кобзаря",
Й вони в думках без радости й огуди,
Гадаючи, що з сина будуть люди.

І ось тепер із сотні всяких тем
Одна давно вже не дає проходу,
Бо справді, де знаходив я едем,
Як не в рибалок — щирого народу,
Що знаю одно — поїдем — привезем
На ранок свіжака із Біловоду,
І гроші будуть, і знайдеться хліб,
Отак жилося іншим ще коли б.

У них свої щодня лунають жарти
Без різних правок і цензур лишень,
В неділю легко вихилить півкварти
Й турботи кине так на цілий день,
Або до ночі ріжеться у карти
Й розвіє геть карбованці з кишень,
А жінка буде не пускати до хати
Й до ранку давню "проповідь" читати.

У них своя поезія живе,
Проста і груба, і не всім знайома;
Тоді, як з дому вранці попливе,
Тоді рибалка ніби справді д о м а;
Йому ніщо — далеке, світове,
Для нього є: робота, риба, втома,
Година тепла і міцні човни,
А решта — справа Бога й сатани.

— — — — —

У нас в селі шанує всяк рибалок,
Відомі всім прості їх імена:
В Кішінці — рижий і старезний Малик,
На хуторі — садиба Вергуна;
У них ще друзів безліч з перевалок,
Навколо в селах їх усякий зна,
У них зимою знайдеться й щоліта
Сомина добра і тараня сита.

Той рижий Малик диво в дивині:
У човні влітку возить кожушину,
Коров'ячий кізяк у казані
Й намочену у гасі ятерину,
Щоб комарі не з'їли уві сні,
Бо наплодилось їх аж на лиху годину,
А хто, скажіть, з рибалок їх не зна? —
Не раз вночі вигонили з човна.

Мусій Вергун ще смерті в непокору
Високий, сильний і привітний дід.
Селом іде — до кожного він двору
Докине жартом, вимовить привіт,
Він де б не був — йому у всяку пору
І сміх і жарти залітають вслід,
А дітвора спішить завжди з-за тину
Поглянути на дідову торбину.

У торбі тій, як кажуть матері,
Старий знайшов чортам навік осілля,
Пускає їх до ранньої зорі
Попастися на росяне бадилля,
На ловах же до діда в ятері
Вони нагонять рибу у окрилля.
Буває ж так, що деколи в людей
Дід в торбу забира й дітей.

Бува, споторить дід старе обличчя,
Та й ну лякатъ страхіттями малих:
— Ану, несіть мені мерцій паліччя,
Я вже давно збиравсь оце до них;
Візьму з собою, повезу в Заріччя,
Та й кину в плавнях денебудь густих,
Нехай поплачутъ там за матерями,
Хай потанцюють трохи з комарями.

Якої ще не кажуть дивини
Малим про діда часто проти ночі!..
Він понесе в кущах горобини,
Гарненько зав'язавши вуха й очі,
Дітей закине серед глушини
У непривітні гнізда у сорочі...
Бояться з дідом стрітися малі
На вулиці де-небудь у селі.

* * *

Як тільки теплими вітрами
Повіє вітер з низовин,
Весна відчинить сині брами
До гір і лагідних долин,
У поле вийде волами
Невтомний, радий селянин,
Й, перехрестивши тихо лоба,
Посіє щастя хлібороба.

І скоро виб'ються з ріллі
Стрілки дорідної пшениці,
І те, що дав святій землі,
Вона віддасть йому всториці,
Щоб квітла радість у селі,
Щоб усміхались молодиці,
Щоб не змовкав дівочий спів
Ночами в шелесті садів.

Рибалка цих турбот не знає,
Бо виріс пасинком ланів,
Хоч нетерпляче зустрічає
Прихід весняних перших днів;
Він вже в думках собі шукає
Карасів, щук і окунів:
Ніколи добра свіжа риба
Його не кидала без хліба.

* * *

Моєму дідові Дядюрі
Хоч сотню раз розповідай,
Які на морі віють бурі,
Шо за земля така Китай,
Які трембіта і чонгурі,
Чи є такий на світі край,
Де люди взимку й літом голі,
Бо їм завжди тепла доволі.

Тому в зимові вечори
Мені одна лише турбота:
Читай уолос, хоч помри.
А в діда йде своя робота:
З позаторішньої кори
Готує поплавці, "ворота"
Щоб мати справні навесні,
Як рушать плахи крижані.

Отож за працею в хатині
Дід слухав з радістю завжди
Про урагани й Паганіні,
І про життя Сковороди,
Про недосліджені пустині
Без трав, дерев і без води;
Усе, чого не знов ізмалку,
Тепер цікавило рибалку.

Вогнем пашіла тепла піч
І відтавали мерзлі шиби;
Минала непомітно ніч,
Снігами крилися садиби;
А в нас текла допізна річ
Чужа і поплавцям і рибі.
Хвилини давні, любий час!..
Про вас я згадую не раз.

Бувало ж, на якомусь слові
Зупинить дід, спитає щось,
І я вже слухати готовий:
Як він зустрів колись когось,
Як на роздоллі придніпровім
Його дідам колись жилось:
Я слухав, знат, що мудрі речі
Ніколи не обважать плечі.

* * *

Спливає крига, мов луска,
Срібляться, сяють талі плахи,
Вирує, піниться ріка,
На березі вже охи й ахи,
На допомогу хтось гука,
А хтось сміється вже з невдахи,
Що задивившись в далину,
Шубовснув в воду крижану.

У час гарячий льодоходу
На берег суне все село,
Та ще в ясну погоду,
Коли надворі ще тепло,
Дивитись там — аби охота,
Усякому б на щось було:
Човни і крига, і рибалки,
Й вода кипуча й льоду скалки.

У діда Похи молодці —
У всім селі хлоп'ята знані:
Завжди найперші у ріці
Вони купаються заранні,
Чужі потрусять ятірці
Та так, що хай їх хто підгляне —
Потягнуть без пустих речей
Вночі, а то й сперед очей.

Як рушить лід — то їхнє свято,
Утрьох із батьком із старим
Ідуть десь стовбур витягати,
Шо плив між полем крижаним,
І все, що трапиться — до хати,
А потім лад дадуть із ним:
На дрова, як м'яка порода,
І на дошки — якщо колода.

* * *

Тремтять ялини, ніби струни
Земних нестроєних гітар.
В долині сиві й понад яр
Вітри приносять шуми-луни...

Стою і слухаю, неначе
Ялин не бачив і не чув.
Стою, вслухаюся і вчу
Шуміння пристрасне-гаряче.

* * *

В весняний день, як снігу в'яне лоно,
Й біжить в долини гомінка вода,
Земля парує й мов розповіда
Весні про сум холодного полону,

В калюжах талих порине безкрає
Прозоре небо, як незмірний став...
Коли б любить я весну перестав —
В житті нічого світлого немає.

* * *

Рибалки сплять, забуті денна спека
Рвучкий і свіжий вітер з-над води,
І сниться риба, близька і далека,
Що десь пливе в широкі неводи...

Ідилія, та й годі! Брать палітру,
Паперу купи й гострі олівці,
Й змальовувать, як легко проти вітру
На бурунах тягати ятірці,

Як любо — в дощ холодні гріти ноги,
Сушити мокрий одяг на собі,
І здобувати рибальські перемоги
На славу небувалій ще добі.

ПАСІЧНИК

На квітку сіла золота бджола,
Впилася солодким, теплим і п'янким нектаром,
ДзвеняТЬ, гудуть рої, немов блискучі хмари,
У зливі сонця — щедрого тепла.

Як білий дим, розвіялось гілля,
Весни догідної вінки із шуму звиті,
То обіцяє плід у запашному літі
Трудівникам усміхнена земля.

Гарячий день весняним віє сном.
А сонце припіка і хмара бованіє,
Неначе чарівник у білім ледве мріє
Дідусь похилий із ясним чолом.

Присів метелик на важкій гіллі,
Сховавши пелюстки тонкі, барвисті крила,
А сонця золотінь весняний день зросила,
Веселкою лягла у діда на брилі.

З пахучим листям серед квітів-трав
Між вуликами йде старий чаклун дозором,
Усмішка на устах сіяє: медобором,
Обдарувати день пообіцяв.

* * *

Розхмарюється небо, знову дно
Безмежне й синє лунко даленіє,
І сонце з хмари знову паленіє
Так, як учора, завтра, як давно.

Спада в траві відірвана слізоза,
Тремтять листки на вітрі молодому...
І я не знаю, до якого дому
В безкрайм небі попливла гроза.

* * *

Вже вечір погасив золотокрилу ватру
За обрієм ген—ген, де вежі синіх хмар.
А сутінки пливуть... Зітхає чорний яр
Вечірнім холодком, пливуть туманів шатра

Над лугом вдалині, над берегом імлистим.
Стрічає ніч верба притихла за селом.
Десь блиснув метеор, полинув напролом
У простори чужі, розсипавши намисто.

1944

КИЇВ

З далеких гір і хмурих чорторийв
Старий Дніпро тече серед долин.
Немов завмер в красі блискучий Київ,
Заслухавшись у біг дрібних хвилин.

В садах розлігся красунь урочисто
У зелені тополь і вікових дубів.
Яке воно близьке і рідне місто,
Трамваїв дзеньк і сяйво ліхтарів!..

Тоді, як ніч над містом тихо плине
І місяця вітає блиск зорі,
Барвиста пісня в тиші дзвінко лине —
Співають десь дівчата на Дніпрі.

Шумлять майдани, гамором преповні,
Кричить протяжно потяг зза моста.
Проходиш містом — й радість невимовна,
Як буйний хміль, у серці вироста.

Які знайду я в світі одиниці
Змірить любов, яку тобі віддав?..
Ворота Золоті і веж бійниці
Розказують про те, чого не знав...

Гордімось тим, що лютий час не виїв
З душі України гордої краси:
Стоїть віки золотоверхий Київ,
Розповіда про давнішні часи.

* * *

Проходиш містом ти, і ніби книги давні
Перед тобою хтось невидний розгорта
Про подвиги зітлілих наших предків славних,
Про грізний час дідів та буряні літа.

Героїв грізний дух не спопелів, не вмер,
І кров'ю він не сплив з засохлих давніх ран
На тій землі, де жив і діяв Володимир,
Де йшов в бої на ворога незборений Богдан.

Їх ніби видно, горді постаті героїв,
Із темряви віків встають вони живі.
О, красню, велетню! Ти скільки ран загоїв
І скільки поновив пролитої крові!..

* * *

Не раз звисали хмари лиховісні
І в бій відвага русичів вела.
В своїй гучній громоголосній пісні
Співав старий Баян про їх діла.

Дзвеніли гордо срібні віщі струни —
Плила по них упевнена рука,
Несли навколо прозоросвітлі луни
Безсмертну славу сміливим полкам.

І кажуть так: при звуках срібнодзвоних
Лягали трави низько до землі,
Стихали співи птиць неугомонних
І вітер розставав у синій млі.

Вслухалось в пісню дальне степовище,
Де в небо плив могутній ворон-птах,
А він співав про дике бойовище,
Князів незборну славу у віках,

Про орлій зір дружинників завзятих,
Про міць мечей і кам'яних плечей,
Про тих, що йшли хоч славу відшукати
Хоч вмерти десь у мареві ночей...

Він тут співав, де ось сади й майдани,
Де ряд тополь стрічає світлий день.
В віках співцеві слава не зів'яне, —
Те ім'я стало символом пісень.

* * *

Хлюпне в берег Дніпро, і чайка гострокрила
З плачем на білу хвилю припада,
А хвиля враз низький піщаний берег змила,
І знов тече у даль мутна вода.

О, хвилі, розкажіть, — ви бачили немало,
Як байдаки пливли униз Дніпром,
Як "із варяг" колись "у греки" пропливли
Купці з своїм неміряним добром.

Верталися назад, везли добра сувої,
І досвід і знання, здобуті у людей.
А часто й так: везли з землі чужої
У Київ проханих і бажаних гостей.

І враз знялися нові стрімкі дзвіниці,
Фіранок пишний цвіт над вікнами повис,
І арабески дивні, буйні звіроптиці
Вгорі вкрашали не один новий карніз.

* * *

Рушали з міста Ігоря дружини.
Шоломів бліск і списів гостра сталь...
У вояків серця, немов крижини,
У матерів й жінок в очах печаль.

Хто знає, що впаде кому від долі,
Кому на щастя дасть вона усе,
Кого залишить вічно спати в полі,
Чиї кістки степами рознесе...

Чиє гаряче серце молодецьке
Поглине смерти віковічна мла,
Кого зненацька скосить половецька
Як сонця бліск, відгострена стріла...

Ти не забуло днів тих давніх, місто,
Той хід дружин на Гзака й Кончака,
Це ти вело героїв урочисто,
І зброю їм дала твоя рука.

* * *

Передгрозова тиша мертві вкрила Київ,
У небі чорному злилися гори хмар.
Іздалю громів нестримний хід Батиїв,
Монгол приготував нещадний смерти дар.

Вони ішли й ішли, неначе хмара чорна,
Злилися скрип возів й верблюдів хижий рев.
І кожна мить була, як вічність неповторна,
Тремтіли пелюстки засмучених дерев.

Розносилася, як зойк, росла щомить тривога,
І в день, як блиск вогню, у темряві пливла.
Та кожен добре знов, що знищить все облога,
А поміч нівідкіль прилинуть не могла.

Ввійшли безжалісні, як хижа смерть неначе,
Заплакав і Дніпро, і тихий дальній ліс.
Крізь зойки матерів і плач гіркий дитячий
Холодний ляск ножів і стукоти коліс.

І полилася кров батьків, дітей невинних,
Від трупів і крові здригнулася земля.
У місті, що цвіло під шумом днів орлиних,
У стогоні руїн лягла жахна рілля.

Але той чорний час — той смертний хід Батиїв —
Киян — войовників скорить до дна не міг.
Ти не забув тих днів, о, старовікій Київ,
На вік-віків ти їх у пам'яті зберіг.

Тепер, коли вночі сирена тихо виє,
Тривога, як тоді, мов чорна ніч стоїть.
І внукам знов гора кривавого Батия
Немов розповіда про гіркість лихоліть.

* * *

У темній келії під склепінням
Похмуру образи і свічки тъмяний блиск.
Хай десь реве, мов звір, і піниться негода, —
Тут вічний мир і мертвий спокій звис.

О, сивий Несторе! Життя в німій оселі
Пролинуло, як день, зів'яло, як вінок.
А невгомонний час спуска все нижче стелю
І в книзі лихоліть все більше сторінок.

Які забув ти ще вписати давні згадки?..
Що від пера твого відбігло в забуття?
Чого не встиг ще повісти своїм нащадкам
Про темряву доби і радощі життя?..

Усе записано: гарячі степу вдарі,
Голодних зим злоба, важкі в полях бої,
І міжусобиці й таємні княжі чвари,
І давніх літ туман, і сни чужі й свої...

* * *

О, скільки ніг чужих пройшло по цих майданах!
О, скільки тих доріг лягло в усі кінці!..
Конав не раз старий в важких смертельних ранах,
І зараз замість ран — валів тверді рубці.

Відлинули віки. Аскольдова могила,
Владимирська гора, Ворота Золоті...
Хмельницький на коні розвіяв поли—крила,
Піднявся полетіть у синій висоті.

А скільки тих імен, яким довічна слава,
Їх не зітрутъ часи у пам'яті твердій —
Владимир Мономах, нащадки Святослава,
Могила і Кисіль у величі своїй.

Хвала борцям і тим, хто меч підняв науки,
Хто виніс із вогню твердиню чесних мрій,
Хто в праці для людей зложив невтомні руки,
Вкрайні все віддав, як матері своїй.

Тараса гнівний глас на ката України,
Дзвінке, розумне, чисте слово Куліша...
І скільки їх усіх із поглядом орлиним,
У кого, мов сльоза, вкрайнськая душа!?.

* * *

Часи, часи й часи... Сумне й гірке минуле
І дурня й мудреця тому що слід навчитъ.
І славного свого нащадки не забули,
Й сучасному старе про болі не мовчить.

* * *

Кругом вогонь війни. Степами України
Завої грізних бур несуться шкереберт.
У далину стемнілу шкіряться руїни,
Неначе хижий звір, немов голодна смерть.

Бої, вогонь і дим... Києву ті дні забути?
Гармат далекий рев і куль дрібних плачі.
Як чорний хрест, встають у небо з сумом Крути,
Багнетів грізний шал і розстріли вночі.

Мов хвилі гомінкі, пливуть — дзвенять події,
Вкривають сивий час, як мохом вічний пень.
І Київ погляда в туманну даль в надії...
А може прийде ще чудовий щастя день?!

І пролунав, як стріл, вогнений клич до волі, —
Устали і пішли в тяжкий нерівний бій.
І полягли кістями на чистім ріднім полі,
З вогнями у серцях і зорями надій.

...І зараз знов війна. Змутнілу даль мережа
Вогонь прожекторів, невтомний рев гармат,
Окрилля хмар гризути і злизують пожежі,
І знов в бою вмира і син, і друг, і брат.

У спокій в'їлися, як тигр, військові будні,
Несуться потяги на фронт через мости...
Та місту обіця щасливі дні майбутнє
І сонця теплий сміх на крилах принести.

Хоч в місті знову кат малює кров'ю стіни,
На вулиці прийшов нещадний знов Батий...
У небо очі пнуть і шкіряться руїни...
А в мареві десь день розплати золотий...

В чеканні він стойть, старий, похмурий Київ.
Ще сонце зацвіте крізь біг швидких хвилин!..
З далеких синіх гір і хмурих чортогів
Дніпро жене вали серед сумних своїх долин.

Погасли, не блищають хрести й старі дзвінниці,
І сохне свіжа кров, і рана зажива.
І дивляться в віки прадавні кам'яниці,
І дивляться вперед, де сонце виплива.

1943 — 44 р.

НАРОДЖЕННЯ КОБЗАРЯ

Село заснуло. До гори
Прийшли тумани, мов завіса.
Зоря всміхнулася з—за лісу.
Сховався місяць в явори...

Ітиша—тиша, наче лід.
Десь крикнув півень раз і вдруге,
Шумлять потоками яруги.
Весняна ніч, як дивний міт.

У далині вогонь погас
І знов зайнявсь несміло й тихо.
Що в тій хатині? Щастя? Лихо?
Прийшов чийсь, може, смертний час?

Та ні. Зімлів принишклив став,
Ніч слуха тихе щось, велике.
В хатині біdnій першим криком
Хлопчина весну привітав.

А мати марила... Йому
В життя далекий шлях шукала.
І долю думкою гукала
Допомогти їй у всьому.

Щоб виріс він, найменший син,
Під сонцем теплим, негарячим,
Щоб шляхом незнайомим, кращим
В життя пішов хоч він один.

Хоч в місті знову кат маює кров'ю стіни,
На вулиці прийшов нещадний знов Батий...
У небо очі пнуть і шкіряться руїни...
А в мареві десь день розплати золотий...

В чеканні він стоїть, старий, похмурий Київ.
Ще сонце зацвіте крізь біг швидких хвилин!..
З далеких синіх гір і хмурих чортогорів
Дніпро жене вали серед сумних своїх долин.

Погасли, не блищають хрести й старі дзвінниці,
І сохне свіжа кров, і рана зажива.
І дивляться в віки прадавні кам'яниці,
І дивляться вперед, де сонце виплива.

1943 — 44 р.

НАРОДЖЕННЯ КОБЗАРЯ

Село заснуло. До гори
Прийшли тумани, мов завіса.
Зоря всміхнулася з—за лісу.
Сховався місяць в явори...

Ітиша—тиша, наче лід.
Десь крикнув півень раз і вдруге,
Шумлять потоками яруги.
Весняна ніч, як дивний міт.

У далині вогонь погас
І знов зайнявсь несміло й тихо.
Що в тій хатині? Щастя? Лихо?
Прийшов чийсь, може, смертний час?

Та ні. Зімлів принишклив став,
Ніч слуха тихе щось, велике.
В хатині біdnій першим криком
Хлопчина весну привітав.

А мати марила... Йому
В життя далекий шлях шукала.
І долю думкою гукала
Допомогти їй у всьому.

Щоб виріс він, найменший син,
Під сонцем теплим, негарячим,
Щоб шляхом незнайомим, країцім
В життя пішов хоч він один.

Щоб не ганяв в осінні дні
Отару травами-лугами,
Не мірив босими ногами
Чужої житньої стерні.

Щоб не знущалися в селі,
Не продали її дитину
І за малесеньку провину
Щоб не забрали в москалі.

І їй ввижалося, що от
Щаслива доля слово слуха...
Присіла баба повитуха
Спочити після нічних турбот.

І слово мовила стара
Так мудро, тихо й урочисто:
— Вночі я бачила, як чиста
Засяла над селом зоря

І навкруги усе отак
Промінням враз озолотила.
Скажу я вам: то віща сила
Знаменний показала знак.

То ж хай щасливий син росте,
Над ним витає славна доля,
Йому лежить дорога з поля
У інший невідомий степ.

Вже побілив і ниви, й став
Промінням лагідним світанок,
Хлопчина березневий ранок
Плачем нестримним привітав.

Що ж, може, знаком непокори
Була сльоза його гірка,
А, може, серце кріпака
Ридало першим лютим горем...

За всіх, за все, за всі кайдани,
За люд, покинутий на сміх
Для панських розкошів і втіх,
За сльози, кров і вічні рани...

1944 р.

БАТЬКО

Сліпенький каганець розгонить тіні чорні,
Десь вітер за вікном забивсь до сонних стріх...
Дитячі дні мої минулі, неповторні,
Дитячі дні мої, гарячі сльози й сміх!..

Поснули на печі, а я дивлюсь додолу,
Нема, немає сну — злетів із темних вій.
Всі сплять, а він сидить, схилившись коло столу.
О, батьку любий мій! Коли ж спочинок твій?..

— Спочину, — ти сказав, — мабуть у домовині,
Поки ж живий — роблю, робота не біда.
Ось бачиш — чобітки на щастя господині,
Морози не страшні, ні сніг, ані вода.

Дивися, як зробив — блищить, як скло, підошва,
Халюва, як кора, не зігнеш, подивись!..
Чи ж гудити за це, скажи, мій сину, можна?..
То ж словом не лихим згадають хай колись.

І справді, на селі хвала була, як клятва,
Не гудив ні один шевця-трудівника...
З любов'ю я дививсь, як шиє чорна дратва,
Як стука молотком спрацьована рука.

Дивився і хотів — собі б такому бути,
Трудитися і жити, і бачити плоди,
Як батько: пів села, він знає, добре взуто,
Не страшно ні снігів, ні вітру, ні води.

— — — —

Осінні тихі дні... Ліси, немов пожежі,
Пливуть у сивій млі по вицвілих лугах,
А літо утіка, в очах прозорий страх
Несе через гаї, поля й пожовклі межі.

У сонячнім теплі купалось наостанку
Село, моє село, маленький рідний двір,
А вітер повівав вже холодком з-за гір
І цілував гаї і луки, мов коханку.

В осінній теплий день, як сонця тепла злива
На ріллі, на садки останній раз пливла,
В дорогу я збиравсь із рідного села...
Десь ждала далечінь, незнана і бурхлива.

І батько не ставав мені на перешкоді.
— Що ж, їдь, побачиш світ, роздивишся людей...
А туга, як імла, спливала із очей
А туга, як туман в ранковій прохолоді.

— — — — —

Виходили з села. В дорогу рвались коні,
Лежав далекий шлях, як сиве полотно.
Останній раз я стис потріскану долоню
І в очі подививсь, в глибоке темне дно.

— Зустрінемось колись, життя таке вогнисте,
Такі його трудні, неміряні шляхи.
Ми стрінемось колись в весняний ранок чистий,
Коли відліне час цей чорний і лихий.

— Так, їдь, мій сину, їдь... Дорога молодому
Постелеться завжди, де камінь, де яри.
Не бійся працювати, відкинь підступну втому,
Незгоди і жалі в собі перебори.

І знов я: не один я кинув рідну хату
І ріллі, і садки в осінньому вогні,
І вирушив собі нові шляхи шукати
У бурях, у диму, в руїнах, в тумані.

— — — — —

Минув так швидко рік. А час нове приносить
У вирі вогнянім сміється і дзвенить.
По правді я скажу: буває серце просить
Спочинку, забуття хоч на коротку мить.

Спочинку, забуття... І виповзає втома,
І в серці устають відігнані жалі...
Перед очима знов: сидить десь батько вдома,
Халява й копили, і дратва на столі,

Сліпенький каганець розгонить тіні чорні,
А ніч пливє-пліве з холодним білим сном,
невидний грає хтось на вітряній валторні,
Невидний грає хтось журливо за вікном.

І стука молоток... Снується чорна дратва,
Тріпоче каганець, а сон далеко зник...
У серці вирина тверда, гаряча клятва:
Робити й жити, як він,— мій батько— трудівник.

Берлін. 1943.

НА ВЕЛИКДЕНЬ

Далекий дзвін, як синій дим,
Пливе і тане над полями.
Знялося сонце над лісами
Веселим гостем золотим.

Вже відкурились димарі,
Вже гомонять далекі ниви.
Які дзвінкі, знайомі співи!.. —
Невидний жайворон вгорі.

В повітрі листям молодим
І галузками пахне п'яно.
Вже день почався (рано-рано!..)
Далекий дзвін, як синій дим...

* * *

Співать, мовчатъ, въ далину
Іти дорогами и стежками.
Чи вилить серця глибину
Простими, знаними словами?!

А може ні, хай день пливе
Правдивим, праведним дозором.
Нехай відновлює, живе
І землю вквітчує убором

Ніжнозеленим і ясним
Для дня нового передодня,
Що прийде радісно із тим,
За що ми молимось сьогодня.

1944.

ВВЕЧЕРІ

(Акварель)

Вже вечір погасив золотокрилу ватру
За обрієм ген-ген, де вежі синіх хмар.
А сутінки пливуть... Зітхає чорний яр
Вечірнім холодком. Пливуть туманів шатра

Над лугом в далині, над берегом імлистим.
Стрічає ніч верба притихла за селом.
Десь блиснув метеор, полинув напролом
У простори чужі, розсипавши намисто.

Берлін 1944.

* * *

В душі моїй, неначе у безодні
Здається, мить тому ще радість там цвіла.
Знялася, зникла, бурею згула —
Лишились спогади холодні.

Колись любив, колись п'янів весною,
Писав рядки, комусь дарив вірші.
А зараз що?.. В моїй душі
Бездня лише глибиною.

1944.

ЧУМАКИ

*Бере ярма, нариває,
У Крим по сіль виїжджає.
Нар. пісня.*

Стоять у клуні змазані вози,
Воли смакують сіно ув оборі,
Нехай хуртеча виє десь надворі
І снігом криє села і ліси —
Весна далеко, то й нема турботи,
Зима прийшла — то й не яка біда,
Весна прилине, відшумить вода —
Тоді на шлях, ізнову до роботи.
Зустріне степ, як брат, мандрівника —
Засмаглого на сонці чумака.

Димок із люльки сивий виплива,
До стелі в'ється, ніби літня хмарка.
Для чумака ніщо — якась цигарка —
Не встигнеш потягти — і зотліва.
Кисет чумацький на тютюн багатий —
Запалити люльку — і горить пів дня.
Сидить на возі, мріє й підганя
Потроху полових, що люблять спочивати,
Попастись уночі на росяній траві
(Чудові літні ночі степові!..)

Безкрає поле й де-не-де бугри,
І знов степи у далину послались.
Дорога бита, з півдня розігнались
З-під сонця суховій і вихри.
Несуть тепло на ярину шумливу,
Де колос важко гнеться на стеблі.
Чумак відвик від поля, від землі,
На ярма і вози змінив родючі ниви,
До нього хліб прилине звідусіль,
Для нього хліб — солона риба й сіль.

Далекий шлях понад швидким Дніпром,
Зелена паша манить до спочинку.
А день вже допалив останню соломинку,
Прикрившись ночі зоряним шатром.
Спинилася в полі стомлена чумачка,
Смачну вечерю варять чумаки.
У кожного свої приховані думки:
Одному бідна, іншому багачка
Ввижаеться із рідного села,
Що серце й слово вірности дала.

Сіда туман на оболонь долин,
Мов паруси на трави місяць стеле,
Блищать зірки, такі дрібні й веселі,
Мов сон, Дніпра ясний і тихий плин.
Так ніч мина. Воли спочинуть сиві,
На ранок знов лягає довгий шлях,
І плине пісня дзвінко по степах
Про серце дівчини гаряче і зрадливе,
І про любов палкого козака:
Тужлива й щира пісня чумака.

Снує надії, пишні, мов вінок.
У чересі подзенькують червінці.
На возі десь лежать дарунки жінці,
А дещо має й для малих діток.
Зустрінуть, знає, радо й нетерпляче
На вигоні далекім за селом,
Притисне їх рукою, мов крилом,
Малих і рідних до грудей гарячих —
Чуття в цілунку щирім передасть
Дорожче сотні пережитих щасть.

А хлопця вдень дівчина не стріча:
В селі узнають — буде ж, ой, негоже...
Як вечір прийде — прибіжить хороше
До ставу рідне, дороге дівча.
Розкаже хлопець про палке кохання,
Обніме міцно мрійну, золоту.
Вона ж повість про сльози, й самоту,
Про те розкаже, що у дні чекання
Не одного придбала рушника,
Чекаючи з дороги чумака.

Ідуть турботи сивим дням услід...
Зима прийшла й на дворі тихо стала.
Степи й дороги снігом зарівняла.
І річку одягла в прозорий лід.
Гуля метелиця після п'янкого трунку,
У теплій хаті спокій, мов вода,
Дідусь унукам щось розповіда —
Дитячим радощам нема кінця й рахунку.
Старий щасливий — це вони ростуть
Ті, що, як він, колись поїдуть в путь.

1944.

ПОБРАТИМИ

Балада

У сяйві синій небокрай,
Здається поле покривалом;
Тут не пройшов ні раз ратай
По борозні за плугом — ралом.
Десь плаче чайка — сирота
І припадає в сиві трави
Та ворони й гави
Над сонним степом — неспроста.
Ой, що це? Це дорога бита,
Гримлять нековані копита...
Ой, що це, справді?.. — Гамір, гук...
Піднявся в небо чорний крук.

Як сивий дим, здійнявся пил,
Заржали віtronогі коні.
Козак туди, де небосхил,
Поглянув пильно з-під долоні.
І шабля бліснула в руці...
— Дивись! Шапки які — татари!
Степами нашими без кари
Невірні їздять верхівці.
Правицю дай, мій друже—брате,
Не до лиця нам утікати
Від зайд невірних — їх лиш три...
Мчать побратими з-за гори...

І з диким криком пролетів
Татарин поруч між травою,
Неначе вітер засвистів —
Стріла пішла над головою.
Та марно: козака не вчить
Минать ту хвилю нещасливу:
Приліг на теплу чорну гриву
Він на одну коротку мить.
Стріла пішла над головою,
Стріла десь зникла між травою,
А шабля краще поціля —
Вже кров татарську п'є земля.

Дзвенить холодна, гостра сталь,
Стялисъ брати в смертельній січі,
І з серця зник туманний жаль,
Ненависть там сильніша вдвічі.
Невже схибити тверда рука?!.
Борня нещадна і заклята...
В бою стояти брат за брата!
В бою — козак за козака!
Плече-в-плече два побратими,
Татарів двоє перед ними,
А третій корчиться в траві —
Чорніє рана в голові.

Притихли вітер, шелест трав.
Літає поруч смерть незрима.
Татарин вже додолу впав,
Скосила й шабля побратима.
А двоє б'ються віч-на-віч,
Одному з них судилося вмерти.

Та не бояться двоє смерти —
Не вперше їм кривава січ.
В однім пориві рвуться руки,
Блищать, скречочутъ дві шаблюки.
Хай мати молиться щодня! —
Татарин сторч упав з коня.

Тепер спинився побратим,
Оглянув шаблю із любов'ю...
Татарів троє перед ним
І брат-товариш сходить кров'ю.
І враз, як вітер, із коня:
Став на коліна біля друга,
А в того вже холодна туга
Навік згасила сяйво дня...
— Андрію! Друже, пане-брате!..
Невірним досить вже відплати,
Сконали он уже в траві...
Всі троє, чуеш? — неживі...

В траві розкинув побратим
Холодні руки у без силлі;
Блищать промінням золотим
Краплини крові на бадиллі...
Козак заплакав... В самоті
Зронив слізу гірку, гарячу.
— Прощай, мій брате! Не побачу
Тебе в звитяжному житті.
Ясна була твоя дорога,
Не треба крашої від Бога, —
Героєм жити і вмерти ним
І з серцем чистим і твердим.

Що сниться матері твоїй? —
З походу сина виглядає,
Не зна, сердешна, що Андрій
Додому вже на завітає,
Не поцілує у чоло,
В похід рушаючи на клятих...
Спокійно спи, — ти маєш брата!..
Вернуся я в твоє село,
Знайду дорогу, розпитаю
І рідним сином привітаю,
Скажу, що — вірний побратим —
Я буду сином їй другим.

Перехрестивсь, поцілував,
Прикрив китайкою старою,
За мить в землі приготував
Довічне житло під горою,
Щоб не набігли там вовки
Шматками рвать козацьке тіло,
Вороння щоб не прилетіло
Клювати обгризені кістки,

Щоб їх дощі в степу не мили,
Зимою щоб сніги не крили,
Щоб на могилі вітерець
Над ними ворушив чебрець.

Прилинув вечір. Ув імлі
Лягла долина темно-сива.
Козак поїхав. На землі
В степу залишилась пожива.

Голодний ворон і круки
З вовками здобич хай розділять,
А дощ і вітер хай побілять
Гостей непроханих кістки.

О, скільки їх пройшло степами —
Віднятъ в нас надбане віками?!.
Могили скажуть степові
Й кістки обвітрені в траві.

1944 р.

З ДИТЯЧИХ ВРАЖЕНЬ

Невтомно стука молоток
В стару потріскану підошву,
А на столі холста шматок,
Комусь гаптує мати прошву...

Так цілий день: халяву мне
І ладить діри, стука батько.
А я... Немов нема мене —
Дитячих мрій таких багацько.

Дивлюсь в віконце: скрізь зима,
Сніги й сніги без краю сині,
Мороз і вітер... Та дарма —
Весна ось прийде, і в долині

Розквітне килим перших трав,
Заллється жайворон піснями,
Вбереться до вінця гора
І повінчається із днями

Весни розквітлої й простить
Їй сонце шлюб багатократний,
Та ще й промінням пригостить
І дастъ тепла їй — дар багатий.

Тоді поїдемо човном
У Чорний ліс по конвалій...
...Та тільки ж вітер за вікном
Знов розігнав далекі мрії.

Минули дні. Мов пелюстки,
Опали роки ті дитячі,
І наче з хвильної ріки
Спливають спогади гарячі.

Та без журби і без зітхань,
Чуття завжди ясне й привітне.
З усіх нездійснених бажань,
Бува, одно бажання квітне:

Щоб знов, як днями отими,
Зривався вітер, бився в стріху,
І щоб крізь подихи зими
Вчувавсь весняний голос сміху,

Щоб знову стукав молоток
В стару потріскану підошву,
Щоб мати взорами з квіток
Знов гаптувала ніжну прошву.

* * *

Відшуміли на вулиці
Білі хуги сумні,
Знов зима проминула це
В чужині.

Я б шляхами далекими
Через невість світів
З журавлями й лелеками
Полетів.

Над полями, над зворами
Полетіли б ключі,
Десь спочили б за горами
Уночі.

А на ранок би кликали
Знов шляхи в далині,
Ми б летіли, курликали
Цілі дні.

І в борні з небезпеками
Через бурі і грім
Прилетіли б лелеками
В рідний дім.

* * *

Любив і розлюбив. Хай лають, хай кленуть
Ті, кому жар і холод незнайомі.
Горить і прогорить, і холодно у домі.
Там бруд і каламуть.

Розвіявшись дим в імлі, не віє, не встає.
Моє то все. Кому іще там діло?..
Може у мене більше погоріло,
Ніж у когось є.

Часом сниться метелиця

Часом сниться метелиця,
Що у хату попроситься:
 "Ночувати пусти..."
Білим килимом стелеться,
Диким голубом носиться,
 Приліта з висоти,
 Приліта з широти...

Я кажу: "З олеандрами
Тут цвіте по — весняному
 Вічна зелень-трава.
Світ проїхали мандрами,
Зупинились в незнаному,
 Доля шепче слова:
 "Не на рік, не на два..."

Відлітає метелиця,
Сніговиця непрошена
 У заобрійну даль,
Та на серці постелеться,
І сніжком запорошена
 Моя вранці печаль,
 Мій пробуджений жаль.

Зимо, зимо морозяна,
Моя юність то снилася,
 Як приходила ти.
Юність росяна, грозяна,
Відійшла, покотилася
 У далекі світи,
 Щоб назад не прийти.

З ДНІВ ДИТИНСТВА

Дитячих літ обман, казки давно забуті!..
Не бачу в вас краси, бо в спогадах моїх
Ви гіркнете в давно проковтнутій отруті,
Що й досі холодить, неначе вічний сніг.

Я знаю, як я жив, — згадати жаль і сором;
В голодні ті роки, у прокляті роки
Голодним вовченям із гострим вовчим зором
Однолітків минав живі ще кістяки.

О, ні, казки пішли за димом і за вітром!..
Я не один, що взнав біду свою й чужу.
Ми із сердець своїх ніколи вже не витрем
Дитячих літ журбу — невицвілу іржу.

Вітри юнацьких сил пізніш, неначе крила,
Підносили мене на небо синіх мрій,
І болів відчування просторінь гасила, —
Здавалось, біль не пік мене чужий і свій.

Здавалось, не тужив: майбутнє, наче коло,
Позначивши собі в незнаній далині,
Вважав, що те, що є, — і холодно, і голо, —
Це тільки чорні дні, короткі чорні дні.

У зорях, у квітках шукав собі розраду;
Осінній шум лісів щороку чарував,
То перший білий день рясного снігопаду,
То вітру теплий гін на листі перших трав...

Тепер це все: обман, бо болі ж не забуті,
Чи снігопад, чи ліс у згадці вироста, —
Мов вимоклі в давно проковтнутій отруті,
І спогадам тим тло — пекуча гіркота.

ЖОВТЕНЬ

В саду звисають виногrona
Шматками сивозорих хмар.
Зірвала дівчина й до лона
Китяг притиснула, як чар...
Але чому не б'еш поклона
Погожій осені за дар?..

Упало яблуко в отаву,
Нагнися, дівчино, знайди
Цей плід осінньо-золотавий,
Скоріше, швидше підійди,
Бо чуєш, вітер із-за ставу
Вже й жовтня заміта сліди...

Вже чути подих листопаду
В осіннім сумі вечорів.
Тоді не прийдеш ти до саду
До голих віт і стовбурів,
Тоді забудеш ти леваду
І шептіт сонних яворів.

1943 р.

СМУТОК

Тремтливі тіні
В гущині
І солов'ні,
Там пісні

Заїув? — Весною
Скільки раз
У двох з тобою
В пізній час

Стрічались там ми,
Ох, давно...
Були думками,
Як одно.

Любить казав ти
Будеш вік,
І слово дав ти...
Час утик...

І я забути —
Не могла, —
На вік отрути
Узяла.

Живу тобою,
Золотий,
Повік спокою
Не знайти

В часи вечірні
Й там мені,
Де грають тіні
В гущині,

Де верби й лози
В сіть сплелись,
Де перші слози
Пролились...

1943 р.

* * *

Ти нікому ні слова одного
Про кохання моє не кажи,
Нашу тайну у серці своєму,
Наче скарб дорогий бережи.

Як не знатимуть люди лихії,
То й не знатиме серце жалю,
Тільки наша це тайна, коханий,
Що навіки твоя, що люблю...

Що ніколи ні вітрам, ні грозам
Не розвіяТЬ кохання мого,
Що хвилинами сумно буває
І сама я не знаю, чого.

* * *

Дніпро. Бистра. Уніз знесло,
Все човен вниз спада.
Нехай несе — поклав весло —
Нехай несе вода.

Бо я люблю цей скорий плин,
Цей дивний світлохід.
Повз гурт селян і сірий млин,
І ряд отих підвід,

I гурт дівчат, що на кладках,
Знай, мочать полотно...
Весло завмерло у руках, —
Мені ж бо все одно...

Я так давно тут був, що мить —
Солодка і п'янка.
То ж хвиля хай собі біжить,
Втікаючи, зника.

Мені ще краще, що знесло
Уніз ген-ген за млин.
Лежить незаймане весло
Дніпра іскристий плин...

1943.

* * *

Закралисъ сутінки зза лісу
Зза синіх гір і білих нив,
Вечірні зорі запалив
Хтось у серпанковій завісі.

Вітрець замовк і десь на чатах
В кущах посріблених приліг...
І мерехтять і небо й сніг —
Землі святкової свічада.

Моє село... Вогні у хаті
І гомін-гомін по шляхах.
А вечір слуха, наче птах
Приліг на віти волохаті.

* * *

В серпанок вечір оповив
Блакитну зоряну долину,
Прозора ніч... Десь сон відлинув,
І я всю ніч ходив, ходив...

Я слухав дзвонів дальний спів,
Відлууння тихе, срібнобризне...
Ти срібна вся, моя вітчизне,
Країно сонячних степів.

Мій краю рідний. В чужині
Тобою сню, тобою марю,
І знов молюся: Володарю!
Яви його ще раз вві сні.

1943 р.

* * *

Спадає сніг на дерева безлисті,
Блищають дороги, в'їжджені санями,
Приходить ніч холодної зими
Спокійна, тиха, біла й урочиста.

Війне десь може вітер між кущами,
Струсне сніжини, кине до землі...
А ніч пливє... В далекому селі
Зорятъ хатки святковими вогнями.

Прекрасна ніч! О, як колись ми ждали
Холодних сутінків і близьку зір ясних!
Минули дні, і не дістать до них —
Промчали дні гучним, нестримним чвалом.

— — — — —

Ну, що ж, хай час летить, хай плачуть гони,
Хай бурі б'ють прибоями вночі, —
Пересурмлять бої, передзвенять мечі,
Вогні перегоряТЬ і попіл прохолоне.

Ми бурі перейдем, і прояснілим зором
Подивимось в ясне, не бачене віки,
Новим часам ми сплетемо вінки.
Минуле в тумані стоятиме докором.

Хай кинуть нас не раз смерчі в кипуче море,
Хай бурі заметуть не раз іще сліди.
Та клич луни дзвенить: "Вперед, вперед іди!
Надія хай тверда незгоди переборе!"

І манить неба синь і сонця сяйво щире,
І зір вечрній блиск, і хмари тиха тінь...

— — — — —

Спадає тихо сніг... Блакитна далечінь,
Засніжені поля без краю і без міри...

Блищає холодним склом засніжені дороги,
Ясна зоря зорить з притихлої пітьми.
Приносить стільки мрій ця тиха ніч зими
В часи далеких бур і відгуків тривоги.

1943 р.

В НОВОРІЧНУ НІЧ

Як гість безмовний, сумовитий,
Ця ніч зими.
Немає чим чарки налити,
Хіба слізьми.

Сама сиджу. Поснули діти.
А чоловік...
Мабуть, мені вже не зустріти
Його повік.

Він там і досі, де крізь бурі
Гримлять бої,
Де утікають дні похмурі,
Як кураї.

А я сама. Цвіте зірками
Нічна блакить.
Село шумує колядками
А ніч мовчить.

Гаї притихлі марять думу
У білім сні.
Немає з ким цю хвилю суму
Ділить мені.

То що ж у долі попросити
В цю ніч ясну? —
Щоб жито сіяти й косити
Ще на лану.

Щоб розорати перелоги
Серед імли.
Де дні печалі і тривоги
Вже відгули.

Щоб усміхнулися плодами
Сади рясні,
Щоб сонце грало над ланами
Свої пісні,

Щоб дітям батька ще зустріти
Колись з війни,
Щоб повернулись наші діти
Із чужини.

Щоб дні бурямні пережити
Холодним сном
І вщерть дзвінкі чарки налити
Життям—вином.

І піднести в однім пориві
Дзвінкі, ясні,
За дні минулі нещасливі
Й за нові дні.

1943 р.

ПЕРЕДЧУТТЯ ЗИМИ

Ще трохи — й свисне під вікном,
Полине в степ холодним шквалом,
Пухким і ніжним покривалом
Село покриє, наче сном.

Я вийду вранці до воріт,
Озветься радісно сусідка...
Я ж засумую... Вже черідка
Не поспіша на луг вrozбрід,

Не торохтять в степу вози
І далина не гра луною.
В снігу неначе борозною
Легкі пробігли полози.

А я сумую й білі сни
Якось по-своєму стрічаю,
Зима прийшла — і я вже знаю,
Шо близче стало до весни.

1943 р.

СКАЖУ ПО ПРАВДІ

Скажу по правді — так бува:
Приходить сум, бере за плечі,
Шепоче щось, якісь слова,
Якісь давно забуті речі...
Не рад би згадувати сумне,
Та мрії плинуть швидко-швидко
І спогад огорта мене,
Снується, наче срібна нитка...
У серці жаль за всім, за всім...
Що батько хворий безнадійно,
Мов бачу з поглядом сумним...
А жить хотів він так спокійно.
Згадаю матір: сивина
Покрила голову так рано.
Зживає з праці вік вона,
А що зазнала?.. Що, кохана?..
Та я не чув з твоїх речей
Ні нарікань, ні жалю—трути,
Бо тих недоспаних ночей
Назад уже не повернути.
А брат, сестра?.. О, де ви, де?..
Чи вас коли побачу, любі?..
Куди вас доля поведе,
Яке вас сонце й де голубить?..
Ні, не забути... Сплива й сплива
Цей спогад, наче літній вечір.
Я й не дивуюсь, що, бува,
Приходить сум, бере за плечі...

Жовтень 1944.

Берлін.

СТЕПОВЕ

Між житами вітер шарудить,
Між житами весело ходить:

Від межі відійдеш трошки,
І пройти вже далі важко —
В руки просяться волошки,
Черевички і ромашки.

Вітер зіб'є куряву в путі
Сонце грає в струни золоті.

Пісня степом плавко-плавко...
Звуки, наче ті перлини.
І заквітчана, як мавка,
Вирина з житів дівчина.

— Ой, дівчино, очі голубі!..
Що шукаєш у степу собі?..

— Полем йти у край із краю
Я люблю найдужче в світі.
На вінок я назриваю
Польових найкращих квітів.

— Степом разом, дівчино, ходім, —
Щось тобі хороше розповім,

Те, що сталося у травні
У моєму серці чистім,
Розкажу я думи давні
Сонцеграйні, променисті...

— Не пойму тебе я далебі,
Йди мабуть собі, а я собі... —

Так сказала — плавко-плавко,
Звуки, наче ті перлинни...
І заквітчана, як мавка,
У жита втекла дівчина.

Травень 1943.

В ЛІСІ

ВІТЕР

Десь теплий вітер у гіллі
В зелених сітях непрозорих
Війнув, махнув крилом, — і в горах
Розстав у золотистій млі.

Вернувсь, роздумав... знов до віт
Припав цілунком променистим,
Знов усміхається пречистим
Лицем помолоділий цвіт,

Знов п'є трава прозорі хвилі
І гнеться-гнеться до землі.
А він піднявся і в імлі
Вже обнімає гори милі.

ТИША

Лиш сонця пал та хмарна тінь
Спливає тихо висотою.
Тут стільки маріння — спокою —
Приносить сонця золотінь.

Берези стихли, щастя снять
Сторожко у ясній зажурі.
А сосни... сосни, як і в бурю,
Немов змуровані стоять.

Вони не звикли повідать
Свій сум і радощі нікому,
Спитає вітер — гомінкуму
Лиш можуть вітрові сказать.

14.7.44,
Плауен.

ТРУДІВНИКИ

Над містом неба марево гаряче,
Під хмари плине повінь димова,
І розтає, і знову в вись сплива,
Гуде завод протяжно й нетерпляче.

Недавно тут поля пусті, неорні
Під теплим вітром грілися віки.
Лопати стук, бадьюй рух руки —
Й зросли споруди дужі й неповторні.

У глиб землі, на скелі кам'янисті,
В простори дальні, де шумлять вітри,
У гори йдуть, спускаються з гори
І смілим зором дивляться вогнисто.

І заросте спорудами міцними
Щодня, щомить людей недавній слід;
Стоять будови, наче заповіт —
В часи ясні з дорогами ясними.

Хвала тобі, міцна, проста людино,
Ударом-громом дужої руки
Поставиш ти нові міста, в віки
Пустивши їх проходити невпинно.

1944.

* * *

Матері моїй — присвячую.

Я, мамо, знаю: дивиця щодня
На мій портрет, що над вікном в хатині,
Надія часто смуток проганя,
А смуток знов надії скороплинні
Відгонить геть, і крадеться журба
В зітліле серце, смуток знов вирує...
Вже в друге листя ронить ось верба
І осінь знов в саду господарює
Так, як тоді — недавно і давно.
Чи ж позабудть ту осінь жовтобрязну?
Ти часто-часто дивиця в вікно
І думаєш: чи ж до грудей притисну?..
Чи стріну знов коли коло воріт?
Чи верне знов додому доля сина?
Хочби хоч лист, хочби один привіт
Хочби хоч вістка з дальньої країни.

1943.

БРАТОВІ

Життя таке: то бідне, то багате,
Буває так, що не віднайдеш слів...
Давно вже ми не бачилися, брате,
А я б тобі багато розповів
Про те, що бачив у краю чужому,
де інші люди, звичай, земля,
де люди дружні, як одна сім'я,
Життя будують, позабувши втому.
А десь поля і скель тверда крутизна,
Склепіння гір, камінних і стрімких.
Нам треба б, брате, вчитися у них.
Чуття святого — дорога Вітчизна.
Нехай тоді попереду безодня
Гримить валами на виднім дні...
Хай може важко нам усім сьогодні:
Сестрі, старій матусі чи мені,
Те все мине: у синій далині
Десь грає щастя сяйвом передодня.
Ходив я, брате, по чужій землі,
де в хмари пнуться камінні будови,
де чуєш місто в кожному селі.
Тут люди, страх відкинувши й жалі,
Знов творять світ новітній і чудовий.

— — — — —

Життя думки, неначе ніж, мантачить, —
Збирать колись достиглий свій посів.
Тобі б багато, брате, розповів,
Коли б тебе прийшлося знов побачить.
У незабутню осінь жовтозору
Ти в путь махав рукою за селом.
І вітер вслід замів густим крилом
Далекий шлях до рідного простору.
Забув? — відклавши хемію та мову,
Думками йшли в неміряні світи...
Тепер мені їх треба перейти,
Щоб в рідний дім найти дорогу знову:
В боях лягли заспраглі чорні гони,
Курить вугілля погорілих хат.
Не знаєш: хто рідніший: друг чи брат,
І що страшніше: смерть чи дальні дзвони...
А час вихрить. З засмаглених артерій
Гаряча кров, скіпаючи, стіка.
Катів стрічає ненависть важка
Сталевим маршем грізних кавалерій.
Нехай горить! Колись були пустині —
І встали села, гомінкі міста;

Збудуєм ми не одного моста,

Збудуєм ми ще не одні твердині.
Хай тільки вогнища до дна дотліють,
Хай стихне грізна буря у степах.
Знайдуться люди з силою в руках,
Знайдуться люди, що творити вміють.
Забувши болі і туманну втому,
Збереться знов розлита течія,
Навіки дружна, дорога сім'я
До відбудови батьківського дому...

— — — — —

Життя таке: то бідне, то багате,
Буває так, що не віднайдеш слів,
Коли б тебе я денебудь зустрів,
О скільки б я, о скільки б розповів
Тобі, мій брате!..

1944 р.

ГРИГОРІЙ СКОВОРОДА

(*Сонет*)

Іти й іти з відкритими очима
Назустріч сонцю, обрію й вітрам,
Відкинути геть життєвий сум і гам
І світ, де жадоба, як море, неозрима.

Дорога ж, ой, широка, несходима.
Іти, учить, чому навчився сам,
Щоб не ділить чуття, як книш, напополам.
...Сопілка й книжка, торба за плечима.

Піднести правди горду і постать!
Знайти в серцях чуття ясне і щире!
Посіять зерно праведної віри

І скарб добра і правди людям дать!
Він знявсь над часу гомінким потоком
Вкраїни сином, мудрецем, пророком.

Вересень 1943.

НИКОЛО ПАГАНІНІ

(*Сонет*)

Це не людина. Гордо, сміло, дико
Каскадом чистих крапель срібляних
Дзвенить мотив, і гомін мертв стих,
І вже немов не заля — пісня вогнелика

Як повінь, враз наплинула сторіка.
Ось танок німф жагучих, молодих,
Ось трелі птиць і сміх звабливий тих,
Далеких нам... Диявольський музика...

Ні, він не тут, він в іншім світі зріс.
Він маг, він син і муз і диких фурій.
Він народився в співі, в громі, в бурі

І їх сюди на землю переніс.
В пітьмі століття сяє Паганіні —
Живий диявол й Бог в живій людині.

1943 р.

ГАЛІЛЕЙ

(Сонет)

Гукнули грізно: кайся, відречись.
Чи серце розколоть наполовину?..
— Хай я один під дзвін церковний згину,
Та сонце й небо манять, кличуть: вчись.

Ні, жить. Науці, сонцю вшир, увісь.
Для неї можна лиш зігнути спину.
За цю тяжку ганьби лиху годину
Згада наука з гордістю колись.

Відрікся, і затих чернечий суд.
За спиною закрились чорні двері.
Згоріло все, що вилив на папері.

І спала враз вага кривавих пут.
Та думи линуть з радістю і з болем,
Й земля спокійно плине вічним колом.

1943 р.

ХРИСТОФОР КОЛУМБ

(*Сонет*)

Позаду берег чорний, кам'яний,
Попереду вода й імла густа, тривожна.
Вернутися назад? О, ні, цього не можна.
У світ, у світ далекий, неясний.

У борт з розгону б'ється вал мутний,
І мить така п'янка й солодка кожна...
Громада допливе. Вона непереможна.
Нехай там грім, і смерч, і гуран страшний.

Між реями сміється вітер, розмовля...
Пропахли паруси солоним, сірим морем.
— Чи довго ще пливти нам пополам із горем?..

Вже безнадія й страх... Та ось: Земля. Земля.
Вона — земля. Колумб перед метою —
Зелено-жовта риска над водою.

1943.

ЛИСТ ДО МАТЕРІ

Я пишу тобі, мамо, хоч знаю:
Не читати тобі слів цих ніколи,
Бо між нами дороги безкраї,
Бо між нами які видноколи...
Рознесли нас, розвіяли бурі
По степах невимірно-далеких...
Ось весна... Пролітають без журі
Над степами повільно лелеки,
Поїзди коло міста пролинуть
До чужого далекого міста,
І приходять нестримні хвилини,
Коли хочеться в потяг той сісти
І полинуть собі між лісами
До людей незнайомого дому,
Розказати їм свій біль до нестями,
Розказати про рідних, знайомих...
Їм про тебе б сказав, що ні слова
Ти не знаєш, не чуєш про сина,
Лиш думки, лиш думки, як половину,
Розвіваєш світами невпинно...
Я пишу тобі, мамо, хоч знаю:

Не читать тобі слів цих ніколи,
Тільки хтось в чужині прочитає,
В кого серце наповнене болем.
Ти ж, ой, марила вивчити сина
І пустить по незнаних дорогах —
В інший світ хай селянська дитина
Піде, кинувши села й облоги...
І пішов я, покинувши межі
І поля, гомінкі гречкоцвіти,
І ліси, і луги, як мережі,
Літнім лагідним сонцем зігріті.
А фронти десь гуділи і рвали
На шматки наполохану тишу...
Скільки днів це вже збуреним валом
Дзвін на сполох надхмар'я колише!?.
Скільки зникло сполоханих ранків
У далеку глибінь невідому!?.
Скільки з станцій, з глухих полустанків
Нас, синів, не вернулось додому!..
Опадають у невісті хмурі
Дні, як збиті залізні підкови,
І шляхи позаносили бурі
Сивим попелом, пилом шовковим.
Десь застигла у тиші недобрій
Бою грізна недограна гама,
І синіє замріяний обрій,
Як безкрайя відчинена брама.
Мамо!.. Села у грізний заграві
Погоріли, розвіялись люди...

Може зараз тобі на розправі
Хтось гвинтівкою цілиться в груди.
А за що?.. Бо крутими шляхами
Син по правду пішов необорну,
Бо живе він своїми думками,
Зберігаючи ненависть чорну
До катів, що у нашому краю
Отруїли людей нелюбов'ю,
Нашу землю стоптали без жалю,
Нашу землю, напосену кров'ю.
Розорали, розвіяли межі,
Щоб і сліду ніде не лишилось,
Попалили в жорстокій пожежі
Все, до чого ми вічно молились...

Я пишу тобі, мамо, хоч знаю:
Не читати тобі слів цих ніколи.
А хотів би з далекого краю
Поділитися радістю, болем.
Що ж, буває, що сум затуманить
Мое серце в найтяжчі хвилини;
То нічого, загоються рани
І засохнуть ще крові краплинни,
І нестримним буревім потоком
Розіллється дорога знайома...
Як не з днем, то із місяцем, роком
Жди, матусю... чекай мене дома!..

Травень 1944 р.

ХЛОП'Я

Під парканом розбитого дому
Зустрічаю хлопчину й стаю:
В його погляді тугу знайому,
Як у погляді брата взнаю.

Я дивлюсь: він сумний і не плаче,
У очах його — невість зими,
Він проїхав, пройшов і побачив,
І зазнав він не менше, ніж ми.

Проживаючи роки собачі,
Зберігає ж надію проте,
Що колись він ще батька побачить,
І братів, і свій радісний степ.

І пройшовши крізь холод і втому,
Пригадає, як в буряні дні
Під парканом розбитого дому
Він зимою стояв в чужині.

20.11.44 р.

ПАМ'ЯТІ 25 ТРАВНЯ 1926 р.

Рука, неначе чорне жало,
Гарячу зброю простягла,
І синє небо закружляло,
Й вогонь торкнувся до чола.

Війнули холодом каштани,
Такі їх лагідні ряди!..
І мовкне серце полум'яне,
І гасне погляд назавжди.

І може думка пролітає
Остання — чиста і швидка —
Шо це ж не вперше вириває
Життя підкуплена рука.

І не в бою, де смерть супроти
Відважних лицарів стріча,
Шаліє ворог їх збороти
Нежданним стрілом зза плеча.

Не плач, не сльози, лиш відплата
Вогнем пекла тверді серця.
На чужині ховали брата,
Проводиря свого й борця.

І піднімалася молитва
І клятва чиста і тверда,
Що розгориться ж, гей, гонитва,
Борня нещадна і свята.

Що встане знов одвічне право,
Ударить суд над чорним злом,
І оживе в боях держава —
Земля, потоптана врагом.

... Хилились важко, наче крила,
Над тілом рідні прапори.
І сонце золотом росило
Лице, уквітчане згори.

Морозом зімкнуті повіки —
Життя нежданний перелом...
А десь степи шуміли й ріки
І мріяв Київ над Дніпром.

Про дні, як покликом металів
Заграли в буряній імлі
Грімкі слова Універсалів —
Законів вільної землі.

— — — — —

Багато років... Плинуть весни,
Але надія не зника
Що над країною воскресне
Пора бурхлива, мов ріка.

Що оживуть діла геройв
І загримить лунка хода,
Що у вогні ясної зброї
Свобода встане молода,

Що на безкраї перелоги
Збереться вигнанців сім'я,
Й вогонь тризуба золотого
Нам другим сонцем засія.

23-5-46 р.
Байройт

ДРУГОВІ

І. Д.

Сивина передчасно посипала скроні,
Та хіба лише скроні? Упала, мов сніг.
Це сліди твоїх днів, що промчали, мов коні,
Це сліди всіх твоїх незабутніх доріг.

За життя нелегке це заплачена плата;
Волосина, яку узяла сивина, —
Це ж бо мука якась, що мов трута проклята,
Докопатись хотіла у серце до дна.

Десь далеко й давно відгриміли розриви,
Десь далеко по рейках пішли потяги;
Наче дим, наче сон, наче марево сиве,
Що втікає завжди від людської ноги.

Скільки днів перейшло у страху, у тривозі!..
І дивуєшся часто: невже це закон,
Що пройти тобі треба на довгій дорозі
Стільки мук, стільки кривд і страшних перепон?

Може, всякі терпіння — на краще, для гарту,
Щоб майбутню біду без журби понести,
Щоб життя було легше поставить на карту,
Переходячи знову розбиті мости?..

Та чи так, чи не так, — не узнатъ, не вгадати,
Чи нещастя — це кара, чи серцеві лік;
Ой, же лік: погорілі, розвіяні хати,
І батьки, і сусіди, поснулі навік!..

І сліди твоїх днів, що промчали, мов коні,
І сліди всіх перейдених чорних доріг, —
Сивина, що зарані упала на скроні,
Сивина, цей під сонцем нетанулий сніг.

Сідней

МІЙ ШЛЯХ

(З щоденника)

Я дорогу пройшов незвичайну,
Що про неї колись би й не знов:
Я лежав на траві коло Райну,
Восени над Дунаєм блукав.

А до того — з отрутою жалю
Я губився з сотнями братів
В прохідних таборах Вуперталю,
У диму невідомих шляхів.

А зимою, як сніжні замети
Десь лягали ночами в степах,
Я писав і ронделі, й сонети
В бункерах, відкидаючи страх.

І проходили дні без перерви...
Ще ті бомби і досі в душі.
Та я маю згартовані нерви
А в портфелі поеми й вірші.

І тепер ось дивлюсь і не знаю,
Звідки сила нелюдська взялась,
Що й на стернях розбитого краю
Не зів'яла і не розлилась.

Я пригадую: сяєвом маків
День майбутній мені золотів
Навіть там, під дахами бараків,
За стіною колючих дротів.

Тихим ранком весняним тендітним,
(Ще сіяли зірки з-за гори),
Я невмітим вставав, непомітним
Й до заводу рушали по три.

Та я бачив, яку нагороду
Вже готує панам моїм путь:
Ми по троє йдемо до заводу
А вони — до загибелі йдуть.

Віддзвеніли так дні перелетом.
І пригадую: був я вже всім
Жебраком і рабом, і поетом,
Мандрівцем, і не знаю ще, чим.

Проминув і забув всі оселі,
І міста, і містечка чужі,
Тільки й пам'ять тепер: у портфелі
Десь записки, поеми й вірші.

1945 р.

ВОСЕНИ

У осінній тиші парків
Так чудова самота.
Ніби Київ, ніби Харків
В мене в серці вироста.

Жовте листя, ті ж алеї,
Усміх сонця кришталевий,
Хтось до дівчини своєї
Поспіша поміж дерев...

Крикнув потяг з чортогориїв,
Проїжджаючи моста.
Ніби Харків, ніби Київ
В мене в серці вироста.

* * *

Тумани вранці по долині
Валами котяться з гори.
Курличуть зграї лебедині,
Ліси й озера — жовте й синє,
Найкращі в світі кольори.

Дивлюсь — і радість б'ється в груди:
Це ж так до зимньої пори
Мені нагадувати буде
У чужині і тут, і всюди
Природа рідні пропори.

Вересень 1945.
Байройт.

МИ ЖДЕМО

Минали Львів, минали Krakів,
Позаду рвалися мости...
Нам довелось сотні бараків
В краю чужому перейти.

Пережили ми всі алярми,
Від бомб нас доля зберегла,
І не зігнули нас ні ярма,
Ані вогонь чужого зла.

Ішли через каміння купи,
Де чорний попіл тлів, не чах.
Дивились на холодні трупи
Байдуже, з глумом ув очах.

Гляділи, як конала злоба
Перед порогами століть.
Та знали: ще одна подоба
Страшна й незборена стойть.

Живем, і з долею своєю
Ніхто не стрівся з нас ніде.
Й ми знов ждемо, що над землею
Тривога в дзвони загуде.

І рознесеться диму пахіт,
І затріщить земля, як лід.
Й ми може підем ще на захід,
Щоб знов вернутися на схід.

9.12.45 р.
Байройт.

В ОСІННІЙ ДЕНЬ

Пройти через потік по зламанім місточку —
І відкриває ліс міцні свої обійми.
Всміхаються ясна береза й сокір
Й забуту стежку вистилають листям —
Всміхаються немов крізь слози.
Зникло літо — і осінь сумом серце отруїла.
Шумить потічок весело й бурхливо,
Немов співає пісню безтурботну.
І слухають дуби багатолітні,
Хитаючи в задумі віттям:
"Гай—гай!.. Шуми, поточе, веселися,
Поки трава ще криється росою,
Поки ще осінь ходить ген полями.
А прийде час — замовкнеш непомітно,
І ждати будеш, як і ми, весни
І молодого вітру з півдня".

22.9.1945 р.
Байройт.

МИ ЖДЕМО

Минали Львів, минали Краків,
Позаду рвалися мости...
Нам довелось сотні бараків
В краю чужому перейти.

Пережили ми всі алярми,
Від бомб нас доля зберегла,
І не зігнули нас ні ярма,
Ані вогонь чужого зла.

Ішли через каміння купи,
Де чорний попіл тлів, не чах.
Дивились на холодні трупи
Байдуже, з глумом ув очах.

Гляділи, як конала злоба
Перед порогами століть.
Та знали: ще одна подоба
Страшна й незборена стойть.

Живем, і з долею своєю
Ніхто не стрівся з нас ніде.
Й ми знов ждемо, що над землею
Тривога в дзвони загуде.

І рознесеться диму пахіт,
І затріщить земля, як лід.
Й ми може підем ще на захід,
Щоб знов вернутися на схід.

9.12.45 р.
Байройт.

В ОСІННІЙ ДЕНЬ

Пройти через потік по зламанім місточку —
І відкриває ліс міцні свої обійми.
Всміхається ясна береза й сокір
Й забуту стежку вистилають листям —
Всміхається немов крізь слози.
Зникло літо — і осінь сумом серце отруїла.
Шумить потічок весело й бурхливо,
Немов співає пісню безтурботну.
І слухають дуби багатолітні,
Хитаючи в задумі віттям:
"Гай—гай!.. Шуми, поточе, веселися,
Поки трава ще криється росою,
Поки ще осінь ходить ген полями.
А прийде час — замовкнеш непомітно,
І ждати будеш, як і ми, весни
І молодого вітру з півдня".

22.9.1945 р.
Байройт.

* * *

Прекрасна тут задума й самота!
Чиєсь лунають непоспішні кроки.
Життя, надія, радість розцвіта,
Майбутнє — мов дитя широкооке,
Між листям — лямпи — процвіть золота
Сіяють так, як молодечі роки.
І дивно так, що німці ще торік
Хотіли світ зневолити навік.

Минулося... Земля росте травою,
Чужі солдати в сутінках алей.

Вітрець проходить зеленню новою,
І дивується: яких сюди людей
Ще кине доля спритною рукою?
В борню за успіх ще яких ідей?
Чи, може, в світі, мов у тьмі глибокій,
Тепер заляже непорушний спокій?..

1946 р.
Байройт.

В РЕДФЕРНІ

В погідні дні і в хмурі дні негоди
Тут вічний дим від чорних потягів
Вкриває все: і людні пішоходи,
Й дахи, і вікна, й нутрощі домів.

Тут сумно так у щотижневі свята,
Коли одне лиш око поміча,
Як на завулках гомінкі хлоп'ята
Під теплим сонцем грають у м'яча,

А під дверима гріються каліки,
Втопивши в низ байдужий тьмяний зір...
А десь луги, а десь же грають ріки,
Летять вітри з долин до синіх гір...

Туди, туди б — дихнуть на повні груди
Повітрям нив і мовчазних лісів,
Забути на мить ці кам'яні споруди,
Коробочки запилених домів.

1952 р.

АВСТРАЛІЙСЬКА ВЕСНА

Прокидається знов вітерець і напоєний
пахотом ниви,
Прилітає до міст, розвіаючи порох і дим.
Кукабар обзывається царство дзвінке,
гамірливе,
Шелестить джакаранда і вотла красується
цвітом рясним.

Пролітають дощі, і степи випивають
нежданну вологу
І радіють дарункові теплих і лагідних
хмар.
Зацвітають поля, перебувши недавно
негоду й знемогу,
І трава пробивається там, де чорніє
розвіяний згар.

О, країно зелена і тепла, в щасливих
хвилинах
Як дитя, забуваєш про все: про засухи й
про поводів страх,
В фіолетовім мареві квітнеш у сонячних
теплих долинах
Й задихаєшся в сонці на голих камінних
горбах.

1953 р.

ХУТІР

Перебродили коні холодні потоки
І вилазили вгору на кручі стрімкі, —
Загубились в траві їх неміряні кроки,
Загубилися й ночі, як кроки важкі.

І пройшло, й прогуло, і не знали поснулі
Хуторяни в забутому богом селі,
Що лящали вночі в тихій заводі кулі
Й поринали безслідно у чорній ріллі.

Хто ж то був? Вояки, чи свої партізани,
Що прикриті пітьмою, не сплять уночі,
Забуваючи сон, забуваючи рани,
Йдуть в вогонь за свої найдорожчі кличі.

Хутір, хутір! Хіба не летів над тобою
Ураган хуртовин, заметілів і злив!?
Припадав до землі ти завжди під грозою
І біду не одну так, зігнувшись, прожив.

Ну, і що ж? І живеш і завжди животіти
Будеш тихо, як кущ у забутім ярку,
І за сон твій спокійний безрадісні діти
Будуть пити віками отруту гірку.

Хай би встав уночі. і тоді, коли кулі
Пролітали над заводдю й зникли в ріллю,
Хай би вийшли усі, що лежали поснулі,
І послали хоч крихітку співчуття і жалю.

Тим, що б'ються, не сплять і пішли не для себе,
Їм життя, і здоров'я, і силу дають,
І за заводъ ясну, і за землю, й за небо
І за всіх хуторян, що лежать, не встають.

1954 р.

НЕНАВІСТЬ

Згоріли хати, вітряки безраменні,
І ця дорога, і пора страшна
Закарбували в серці, як на камені,
Ненависті пекучі письмена.

Це, може, Бог у люті невгамований
Розлив річки ненависті брудні,
І свій кінець, давно вже приготований,
Ховає десь у себе в глибині.

В сліпому злі дороги вкрив могилами,
І помахом руки не хоче зупинить
Те, що навколо вогняними силами,
Мов грім, на волю вирваний, гrimить.

О, творче зла! Невже у тебе в корені
Отрута вбила живодайний сік?
І діти, смертью знищенні, поморені,
Окрашують тебе й твій сивий вік?..

Немов сліпець, ламаєш побудоване,
Немов глухий, не чуєш молитов...
І тільки зло, всевишнє, невгамоване,
На землю цю з скарбниць своїх знайшов.

Який ти сам, такі і ми тут ходимо,
Ми — тінь твоя, ми — іскри сил твоїх,
Із зла твого стократне зло народимо,
Собі на смерть й комусь на вічний сміх.

20.11.1955 р.

КОЛГОСПНИК

У мозолях вічно чорні руки,
Голод у знедолених очах,
Скільки кривди, скільки зла і муки
Він несе на зігнених плечах!..

Це з його скривавленого поту
Виростають буйні пшенеці,
Він же бачить всю свою роботу
На чужій, нетрудженій руці.

У хвилину вкрадену спочинку
Він лежить і марить, мов дитя,
Горне за сторінкою сторінку
Все своє отруєне життя.

Ті страшні, холодні, сніжні зими,
Ті страшні комісії з саньми,
Що руками грізними, брудними
Рвали серце разом із грудьми.

Каїнове плем'я хижоруке,
Що за гріш дешевий продалось,
Скільки горя, скільки сліз і муки
Через них на землю пролилось!..

Скибка хліба, вирвана із рота,
І ломами скопані кутки...
Це твоя, о, Каїне, робота, —
Ці сліди нелюдської руки!..

Бо накази — це лише накази,
Їх взялись виконувать свої,
І потоком смерти і зарази
Полились отруйні ручай.

Потім — голод, села занімілі,
Вимерлі, пориті хутори,
Наче рани на побитім тілі, —
Пам'ятки жорстокої пори.

Все забрали: землю й пасовище,
Хату оборали трактори,
Сунуться і сунуться все ближче
Лихоліття спущені вітри.

Влітку сонце пшениці колосить,
Землю гне врожай, немов вода,
А колгоспник вічно хліба просить,
Катові у руки загляда...

Зими віють холодом у хату,
Тисне стріху сніговий замет.
Мов диявол, що влетів в кімнату,
Сталіна всміхається портрет.

Винести, жбурнуть на попелище
Це для пекла видно свято!..
Хай над ним метелиця засвище,
Хай від нього попіл розмете!..

Розірвати цей жорстокий профіль,
Хай не насміхається з стіни!..
Тільки що ж: вусатий Мефістофель
Буде все ж сміятись здалини...

Тільки що ж: диявольська ікона
В хаті мусить бути на стіні, —
Від очей всевидних оборона,
Що у серці риються на дні.

Руки опускаються безсилі:
Як це зло нечуване прожить?
Може, знов на дальнім небосхилі
Ранок у тривозі задрижить?..

Хай гrimить: вже нічого втрачати,
Горло стисли пазурі міцні.
Хай нещастя, ворогом почате,
Гине з ним в жорстокому вогні!

1955р.

ГРУША

Посадив її я не для плоду —
В цім краю хіба ми злидарі?
Хай шумить в осінню непогоду,
Сипле жовтим листям по дворі.

Хай бренить зимою, мов дротами,
Сіре, вітром сущене гілля,
Жалібно доторкується рами
І вночі про холод промовля.

Та зате весною, наче крила,
Віти порозпушую рясні,
І стояти буде, ніби мила
У веснянім білому вбранні.

* * *

Який він не є там, а візьме гітару
І дівчині милій заграє, що зна,
І серце його залітає під хмару.

КРАСУНЯ

Вона в танці пролине легка,
Наче хвиля від подиху вітру,
Розігріта рожева щока
Приховає усмішечку хитру.

Гляне в очі і зором своїм
Утече, наче злякана киця.
В тебе ж буря відразу і грім
У душі, як вогонь заіскриться.

Бережись: у вогні лихтарів
І від шуму легкого напою
Щоб від спалаху ти не згорів
І щоб попіл не ліг над тобою.

Ти під ранок на неї поглянь,
Коли хміль охолодять тумани:
В неї стільки забутих кохань
На устах зацілованих встане.

І коли коло хвіртки ти їй
Зазирнеш у натомлені очі,
Там неначе в криниці мутній
Все минуле її заклекоче.

Усі зради, обійми й слова,
Обіцянки й забуті дарунки,
Всі плоди, всі колишні жнива,
Що їх родять нічні поцілунки.

Твоя стихне далека хода,
Вона ж сяде до люстра безмовна;
З неї тихо на столик спада
Кучерява диявольська вовна.

5.3.1956 р.

* * *

Є. Г.

Не шукай — ти не знайдеш сьогодні
І з вогнем нецілованих уст.
Ріки чести повів повноводні
Через ліжко жорстокий Прокруст.

Та й ніхто вже тебе не одуриТЬ
Теплим вітром вечірніх розмов.
Тютюновим лиш димом окуриТЬ
Голівудська коротка любов.

Про минуле твій янгол не скаже,
Хоч було то цікаве життя.
Taємницю лиш трохи розв'яже
Збите в танках близкуче взуття.

I життя, може, буде не вбоге,
Коли вступиш в один його край.
Ta, можливо, що серед дороги
Хтось не втерпить і скаже: прощай!..

6-3-1956 р.

В АВСТРАЛІЇ

На тлі бузкових гір — кущі і евкаліпти,
Місток через потік, дорога і стежки...
Густа, шорстка трава, якої б не нагріб ти
Так, як у дома, помахом руки.

У полудень палкий німіють гори й доли,
І у струмках вода гаряча висиха.
Не полюблю тебе я сонце, тут ніколи,
Душа моя німа, душа моя глуха.

Такий сумний тут степ, такі сумні дороги,
І хутірців дрібних розгублені купки
Забули цілий світ, бо сонної знемоги
Зв'язали їх навік поплутані нитки.

Живуть тут мовчазні і непоспішні люди,
Для них усе, що є, — своя свята краса...
Мені ж здається все, що тінь сумного Юди
Із евкаліпта вниз десь в пралісах звиса.

3.1.1956 р.

* * *

Ні, не цвіли ми диким пустоцвітом
В мороз і весну, в голод і нужду,
Не перейшли чужим широким світом
Так, без турбот, по знаному сліду.

ГОФГАРТЕН

Як і торік в цю пору, вечір повен
П'янкої тиші, як старий напій.
І тихий лебідь, наче білий човен,
На чорнім плесі — гордий і легкий,
І сміхотливі голоси зі сковин —
Малюнок давній, знову ж і новий.
Не раз тут був торік, але ізнову
Старого парку підслухаю мову.

Немов нічого тут не відбулось:
В пітьмі вартоють лицарі гранітні,
Циганка жде із темряви когось —
Фігура мертвa, а такі тендітні
У неї риси, що вночі б здалось:
Всміхнуться очі молоді, привітні,
І чистим сміхом і теплом обдасть,
Дорожчим найдорожчих щастя.

Тут Вагнер жив, і золотих мелодій —
Творінь незгасних гартував стрічки.
І, може, місяць — благородний злодій —
Йому скрадався тихо з-за руки,
Щоб глянути раз — і пісні ясноводій
Послати шлях чистіший у віки,
Де все — і тьма, і сонячна заграва,
Де правда й зло, ганьба і чиста слава.

Торік тут бомби впали, й навкруги
Сипнула кара ламаним гранітом,
І на шляху нелюдської ноги
Лягли дерева тілом недожитим,
Летіли рейки і важкі дахи...
Та ось притихло над гарячим світом,
І знов береза розвіва стъожки,
Й пахуча зелень залива стежки.

І розцвітають, як давно-колишні,
Магнолій білих молоді ряди.
Позагортали німці непоспішні
В кущах війни недавньої сліди.
А вечорами — з Рівного? З Опішні? —
Приходять пари молоді сюди,
Й коли сидять по двоє чи гуртками,
Щось згадують спокійними словами.

ДРУЖИНІ

Циганськими дорогами широкими
Проїхали немало і пройшли;
А дні пливуть нестримними потоками
І котяться до вічної імлі.

Отак і йти, без стриму і без спокою,
Хотілося б, коли б дозволив Бог,
Дорогою циганською широкою
Не в самоті, а вічно тільки вдвох.

Нехай би щастя нам цвіло подвоєне,
Хай був би сум розбитий пополам,
Нехай би серце, словом заспокоєне,
Давало сили струдженим ногам.

1955 р.

АВСТРАЛІЙСЬКІ ОКТАВИ

Вступ

Кому октави сняться в наші дні?
Хіба поет задля легкої вправи,
Немов музика пальцем по струні,
Й торкнеться часом тихої октави;
Подумавши, що тут, на чужині,
Не знайде нею грошай ані слави,
Покине геть уславлену строфу
Й почне шукать якусь собі нову.

Можливо, поступ духові людському
Надбав таких небачених харчів,
Що в наші дні — не тайна це ні кому —
Поетів втрічі більш, ніж читачів,
Що в сутінку книжковому густому
Таланти гинуть серед партачів,
І в цій пітьмі і критика не всяка
Впізнає, де поет, а де писака.

А молодь наша! Де ви, юнаки
І мудрі юнки, скромні книголюби!..
Я бачу вас — мов зорі-світляки,
Ви сяєте в склепіння неба грубе;
Та скільки вас? Не вистачить руки
Усіх звести до точної рахуби,
Але, мабуть, без особливих мук
Усіх вас полічу на парі рук.

Я не про вас, книжкові червоточі,
Що стигнути в свої п'ятнадцять літ,
З'їдають все: здоров'я, час і очі,
Що забувають ввесь бурхливий світ,
Просиджують і дні весняні, й ночі,
Ковтаючи наук пожовкливий плід...
Та й з вас багато — вибачте неславу —
Не розлізнає серед строф октаву.

Ну, а дорослі... Господи, учи
Їх книжку так, як хліб і сіль, любити!
Дай до поезій їм дзвінкі ключі,
Щоб наше серце, в слово перелите,
Ім стало близьким; довго живучи,
Щоб у красі жили вони і діти,
Щоб день новий їм ясно процвітав,
Можливо, що й під подихом октав...

Я ЗНАЮ

У сяйві світлої години
Озветься знову від Дніпра
Жовто-блакитна Україна —
Країв оновлених сестра.

А в шумі лагідного літа
Запахне знад Дніпра полин,
З Карпат обізветься трембіта
Й луною відгукнеться Дін.

І ранком сонячним поплине
Над чистим маревом дібров
Велика пісня України,
Братам розносячи любов.

З ВІКНА ВАГОНУ

Немов ченці, що на молитву йдуть,
На молодій траві попалені дерева.
Блищить роса на сонці кришталева
І виграє струмок, мов ворухлива ртуть.

Недавно тут пробіг швидкий вогонь,
Поївши все, що стрілось по дорозі.
І ось тепер — ліси простоволосі
І на горбах розлогих — чорна оболонь.

Та відживають знов ліси й трава,
І знову раді кажуть кукабари,
Що всіх нещасть минають чорні хмари,
Що зелень вічна, сильна і жива.

1955 р.

ДІ—ВАЙ

*I. та M. Дубровським —
на згадку.*

Дні зустрічів наших, щасливі і милі,
Невже так пролинуть, розтануть вдалі,
Як моря безкрайого лагідні хвилі,
Що б'ються об берег чужої землі?..

Хотілось би так, щоб надовго, навіки
Красу незабутніх годин зберегти,
На дальні дороги, пустині і ріки
З собою, як скарб дорогий, понести.

Усі вечори, коли в щирій розмові
Лунав непідроблений, радісний сміх,
А потім вночі, наче спів колисковий,
Нас сміх кукабар приколихував всіх.

На свіжому вітрі гойдалося море,
Легкі, ворухливі пливли паруси;
Усе забувалося пройдене горе
У сяйві цієї простої краси...

Але, от минуть, пролетять, наче зграї
Наляканіх птиць у зеленім гіллі,
І дні, й вечори у зеленім Діваї,
Всі зустрічі наші в цій дальній землі.

7.11.1955 р.

* * *

У затишку посиділи у парку,
Послухали, як сині хвилі б'ють,
Вина ковтнули добру чарку,
Поливши цю, ще незнайому путь.

Колись, коли у спогаді старому
Минулих днів озветься давня річ,
Згадаєм, як ми їздили із дому
Побачить ще не бачений Пальм Біч.

Все те ж, що всюди: хвилі й темні скелі,
Трава зелена, авта і пісок,
Ta евкаліпти вічні й невеселі,
Що скільки вам пригадують думок.

У весь цей край, такий одноманітний,
Такий сумний і в сонці, і в імлі,
Хай буде він і теплий і привітний —
Моя любов — моїй лише землі.

Хай все мине: і море це, і парки
І хвиль прибій, і скелі мовчазні, —
Я б краще, друзі, випив би три чарки
В своїй далекій, рідній стороні.

4.12.1955 р.
Сідней.

ПІСЛЯ ВІЙНИ

Бита на дорогах дерев'янка,
На грудях чотири ордени,
На розпутті глиняна землянка —
Ось сліди великої війни.

Вже й фронтидалеко заніміли,
Тричі прилітали журавлі,
І колосся пшениців доспіле
Нахилались тричі до землі.

Тільки що ж: і тиша, як тривога,
Хати не підводяться з руїн,
Дітвора обдерта, босонога
Нишпорить між вивалених стін.

Холод люті, злиднів і зневіри
У очах невиспаних жінок,
Ранками горлають бригадири
Коло ям вологих землянок.

Нічим вмитись, нічим поголитись, —
Ось який герой і багатир,
Що умів з жорстоким німцем битись,
Вздовж війну пройшовши і ушир.

Що у лісі, в польовім шпиталі
Ногу дав відрізать без наркоз,
Що пройшов крізь бойові печалі,
Скоштувавши хуртовин і гроз...

А тепер ось — пара мирних коней,
Дерев'янка загруза в ріллі,
Піт гарячий і такий солоний,
Як життя на звільненій землі.

1955 р.

З ДАВНІХ КРИНИЦЬ

Немов напився чистої води
З глибокої прадавньої криниці,
Куди позаростали всі сліди
І все сховалось в темінь таємниці.

А та криниця... Доле, о, яка
Вода в ній збереглася живодайна!
Яснішає мій зір, моя рука
Стає якась сильніша, незвичайна...

І серце щось торкає, мов струну,
І серце б'ється радісно і сміло,
І чую голос предків, як луну:
"Живи! Ти наша кров і наше тіло!"

* * *

Були в дитинстві будні святами,
Бували й зими не страшні,
Росли, здавалося, крилатими —
Ось-ось полинем в вишні.

* * *

Не кожного я називаю братом,
Не кожному відкрию серце я.
Хотілося б простити всім проклятим
І думати, що ми — одна сім'я.

Та хмурять небо тіні незгасимі
Замучених батьків і немовлят,
Що їх убив не ворог невмолимий,
А свій, у хаті вирощений кат.

Хто нас прокляв, завіщо і навіщо?
Хто розум в нас і сили поборов?
Завіщо смерть жорстока вічно хлище
Землі моєї чисту, теплу кров?

Невже не встане із Дніпра хазяїн,
Що десь заснув в могильній чорній млі,
І щезне геть одвічний чорний Каїн,
Його ходу відчувши на землі?

1955 р.

* * *

Хай слава не згине у слові, у пісні
Про хлопців, що впали в неріvnім бою,
Збиралися хмари, громи лиховіsnі
На Срібній Землі — в прикарпатськім краю.

А хлопці пливли до Карпатської Січі,
Неначе до матері діти в біді,
І смерті дивилися гордо у вічі,
І тілом, і духом були молоді.

ПЕРША ЛЮБОВ

Ю. Д—ській

Хтось тихим поглядом погляне
У очі лагідні твої,
І раптом все прекрасним стане:
І хвилі, і кручі, і гаї.

І раптом сонце стане грati
Тобі крізь хмари дощові,
І в росах золота карати
Засяють чисті і живі.

І схочеш радістю своєю
Ти обділiti цілий свiт,
Птахам, що линуть над землею,
Ти посилатимеш привiт.

Літати будеш над лісами,
Над морем в майві парусів,
І будеш думати те саме,
Можливо, тисячу разів.

Й коли дрібні птахи спiвочi
Озвуться край вiкна твого,
Ти будеш плакать серед ночi,
Сама не знаючи, чого.

6.12.1955 р.

* * *

Ніколи не знайдете в серці у себе самих
Такої, як в нас, невмирущої туги й любови.

Ніхто нам не каже, що треба всім серцем любить,
Ніхто не стойть нам, мов кат, як у вас над душою.

Мовчіть же про нас, ми живем і будемо жити
В серцях з батьківчиною своєю.

* * *

Які ви не мудрі, що зрадником звете,
Шо так прокляли нас, в ненависті чорній і в люті!..
Загляньте нам в душу — в ній знайдете, може, ви те,
Чого ви не знали дротами колючими скуті.

Загляньте у сни наші, в думи, що спать не дають, —
Послухайте наші пісні, наші тихі розмови, —
Можливо, розвіється ваша нестримана лютъ
І в серці в самих вас проснеться промінчик любови.

* * *

А час летить скоріше і скоріше,
Зникають дні, немов дрібні хмаринки,
І на лиці дрібно зморшки пише
Хтось непомітним доторком руки.

ПОДРУЖЖЯ

P. i B. В—ка и.

Набіжить, мев раптова, непрохана хмарка,
Й відлетить, промигнувши швиденько вдалі,
Коротенька, нестримана розумом сварка
За дрібнички якісь, непотрібні, малі.

Задзвенять за вікном жвавим голосом птиці
І загляне в вікно нерозквітлий жасмін...
І все зло відлетить, і заграють зіници,
І усмішка полине словам навзdogіn.

Заспокоєним серцем, як плесом озерним,
Свігла думка пролине, мов пісні луна,
Й суперечка враз стане чимсь дивним, химерним,
Що не знати, від чого у серці зрина.

Стане жаль, що хвилинами міряні роки
Так словами затруєні бігти могли б,
Що створіння оце, дороге, чорнооке,
Що з тобою ділило і воду і хліб,

Що з тобою тремтіло і дихало димом
І голодне обходило урвища ям,
Ти вогнем опікаєш колючим, незримим
І лишаєш сліди десь захованіх плям.

І в душі обіцяєш новими думками
Не пускати на вітер нестреманих слів,
А тримати під стома мовчазними замками
Свій пустий, непотрібний, отруйливий гнів.

І тоді, коли сварки непрохана хмара
Відлєтить, не торкнувшись до дна почуття,
Відчуваєш, що дружбою з'єднана пара
Не повинна труїти словами життя.

Що життя це коротке, мов цвіт полум'яний,
Що мине — й над могилами виросте мох,
І що сварок вогонь — непотрібний, незваний —
Це вина наша спільна, вина нас обох.

10.3.1956 р.

ЩАСТЯ

Ідем вперед за темними речами
І ловимо холодні світляки.
І що ж нове? Руїни за плечима
Й нових руїн розбурхані думки.

Змели з землі чужі дрібненькі житла,
Лиш сонце й дощ узяти не змогли,
Щоб тільки нам земля прекрасно квітла,
Нам на добро, для нашої хвали.

Чужих законів мудрощі незнані
Обходимо, як чорні рівчаки.
І все, умом своїм великим п'яні,
Готові знищить помахом руки.

А щастя де? Чи в лігві папуаса,
Чи в ватиканських золотих хрестах?
Яка найкраща, найсильніша раса
Іде вперед по праведних шляхах?

Усі, усі ми спереду помиті,
А ззаду кров засохла, як печать.
Щасливі ми, що племена побиті
В могилах темних сном довічним сплять.

Щасливі ми, що щастя відібрали,
Нешчасні ми, що щастя не знайшли,
Й човни свої на рифові корали
Ведем, вестимем так, як і вели.

7.1.1956 р.

М'ЯСО

В кривавім м'ясі, між кістками
Вже не лунає смертний крик.
Бере спокійними руками
Продукт готовий чоловік,

Моторно кида на прилавок,
Січе блискучим сікачем...
Уважно важить кожний скравок
Із зосередженим лицем.

А ми зготуємо приправи,
І перцю, й соли додамо,
І вихваляти будем страви,
І швидко, з смаком поїмо.

Кістки — собакам, гострі зуби
Їх попиляють — не малі.
Усе життя здається любе
Із свіжим м'ясом на столі.

О, предку дикий, сильним дрюком
Ти звіра дикого боров,
І шлях відкрив усім наукам,
Коли цідив гарячу кров.

Нові знання, зневіра й віра
Прийшли у дикій боротьбі,
Ти відігнав від себе звіра
І звіра вгамував в собі.

А ми... А ми вже християни.
Зотлів давно кривавий дрюк.
Ягнятко лагідне, кохане
З любов'ю беремо до рук.

Не ріж тупим, не ріж спрокволу,
Ми — люди, в нас м'які серця!..
Ми ніжні всі, поки до столу
Не сядем ласувать м'ясця.

17.1.1956 р.

СМЕРТЬ

Кричав: — "Ой, діточки, ой, діти..."
І не вставав з німих колін.
Звисали важко білі віти
Над тінню ям без домовин.

Одні від страху похилились,
Думками бігли без путі,
І, може, вперше тут молились
В своїм неправеднім житті.

Тут не було героїв книжних,
Що йшли за Сталіна вмирати.
Тут привели на розстріл грішних
Старих партійців двадцять п'ять.

Із жовто—синіми стрічками
Вдалі поліція тряслась.
Хай німці їх стріляють сами,
Тут їхня влада почалась...

А німці бавились неначе,
Тягли хвилини, мов роки.
Дивились, як партієць плаче,
Комусь припавши до руки.

— Замовкни! — з неба пронеслося, —
Твій плач не дійде до сердець.
Це правосуддя лиш збулося,
Оцей над ямою кінець.

Хто сіє кров, той кров збирає,
Хто сіє слози — слози жне.
Хто убивав, той сам вмирає,
Створіння дике і страшне.

Поглянь назад — хіба не крові
Упало на твої сліди?
Чи, може, сяйво пурпурое
Приніс з собою ти сюди?

Забув ти зиму, чорну зиму
І трупи пухлих немовлят?
Забув ти смерть жорстоку, зrimу
У пущах занімілих хат?..

То ти холодною рукою
Ту смерть заводив в кожен двір,
То ти з ненавистю й жагою
Пив кров селян, немов вампір.

Умри! Мовчи!.. Твое насіння
Для тебе сходить почало!..

... Лютневе сонячне проміння
Згори морозило село.

Коротка черга автомата,
Неначе смерти дикий сміх.
Поріддя проклятого брата
Вкривав дрібний, колючий сніг.

23.1.1956 р.

АБОРИГЕНИ

I.

У дикі піски, в скелі мовчазні
Під тягарем нелюдської покори
Вони пішли пригноблені й сумні
Навіки жить в кутки і темні нори.

Колись давно, із громом у руках
Прийшла сюди небачена людина,
І в небо знявсь тривожно дикий птах,
І в пустирях схovalася звірина.

Страшний, жорстокий, білий цей сусід,
Неначе звір, голодний, ненаситний,
Усе забрав: і лісу дикий плід,
І добру воду й вітер перелітний.

Поставив хати, всіяв береги
Швидкими і слухняними човнами,
І скрізь, де став, — відразу з-під ноги
Земля його наділює плодами.

Втікати, втікати!.. Недобрий білий дух
Усе зруйнує в гніві і жадобі.
Почує все його всесильний слух,
Згорить усе в його всесильній злобі.

Ішли у пісках діти і жінки,
Несли немудру зброю чоловіки,
Туди, де сохнуть висохлі струмки,
Де не тектимуть чисті, сині ріки.

Людина біла з кам'яним нутром
Погнала геть таку ж людину — чорну,
Себе лиш огортаючи добром,
Напоюючи жадобу незборну.

Що їй сини незнаної землі,
Що тут зросли над синім океаном,
Що їй батьки і діти їх малі,
Коли вона прийшла тут бути паном?

Що їй закон, простий, як все життя,
У цих людей — як їхні харч і зброя,
Як їхній плач для них — лише виття,
А смерть — потіха білого героя?!

II.

Під скелею підводиться димок,
Тріщить гілля веселого багаття,
Десь чути гомін стомлених жінок, —
Там, може, радість, смуток і прокляття.

Схилившись під вагою дичини,
Вертаються із вловів чоловіки,
Приходить тихий вечір з далини,
Вечеря й сон — життя цілющі ліки.

На землю впали списи і дрючки,
І бумеранги, витерті на вловах,
Печуть в ногах гарячі колючки,
І руки — мов у кам'яних оковах.

В очах — утома, радощі ловця,
І дикий ліс, і вітер, і каміння, —
Все, що живе тут вічно, без кінця,
Порісши з невідомого насіння.

А завтра встане тепле сонце знов,
Вогонь багаття зніметься над хмизом,
І кенгуру гаряча, свіжа кров
Проллється десь під дерев'яним списом.

III.

Повільне коло древнього життя
Покотиться для цих дітей природи.
Нащо їм зміст одвічного буття?
Нащо їм всі небачені народи?

Робота, харч і преспокійний сон —
Дрібне і вічне, непорушне коло,
Один, забутий білими закон
У цих людей не вивівся б ніколи:

Живіть сьогодні дітьми без біди,
Хай геть іде нових турбот спокуса...
Покручені у нас на всі лади
Слова всіма забутого Ісуса.

I∞.

Пішли з книжками в пустирі сухі —
Отці із зерном праведної віри.
Хай чують там незрячі і глухі
Й цілують позолочені куміри.

Хай духів геть, покорених хрестом,
Женуть у синє море з суходолу.
Нехай обліг, що залягав пластом,
Увійде до святого видноколу...

Та меч і хрест — близнята вікові,
Ідуть то поруч, то в близькій розлуці.
То хрест встає на висохлій крові,
То меч встає на господа науці.

І меч, і хрест!.. Загине чорний рід.
Це біла смерть по рейках хижо стука.
Це сходить буйно вирощений плід,
Принесений рукою Джемса Кука.

6.1.1956 р.

КРИВАВА ДИПЛОМАТІЯ

Будуть в сяйві барвистім дзвеніти чарки
І оркестра громітиме славу,
Декольтовані, пишні, веселі жінки
Вихваляти у зустріч-забаву.

І заливши горілкою пельки товсті,
Усміхнеться кремлівська когорта,
І шукатиме в думці найкращі путь,
Щоб пустити усіх їх до чорта:

Цих паухучих, розкішних, улесливих дам,
Цих мужчин, що тримають бокали,
Що за фальшу червоного кинутий грам
Висипають зірчасті похвали.

Буде снитись гостям незвичайна пора,
Дружба й торг із сусідом-Москою,
А московських гостей буде тішити гра
Із цією пустою юрбою.

Хай їм сниться, що хоче: чи рай на землі,
Чи склепіння в горі кришталеве, —
Кремль міркує про те, як застигне в петлі
Мовчазна голова королеви.

Кремль міркує про силу залізних тенет,
Про насіння, посіяне всюди,
Про останніх живих іще Антуанет
Ланцюгами неторкані груди.

Хай англійцям вага й оборон, і дилем
Хай життя розсмаковують сите, —
Два поглянуть приїхали на Бакінгем,
У якому їм хочеться жити.

Два приїхали глянути, як нива встає,
Як брехні проростають зернятка,
Два приїхали глянути, як руку дає
Вільний світ до ганебного ката.

Тисніть руки! Втішайтесь, забудьте про кров,
Про могили відкопаних Вінниць!..
Виявляйте пошану, сердечну любов,
Не шкодуйте послушних колінець!..

І дияволу руку потиснете ви,
Введете і диявола в храми,
Впадете йому в ноги, як віхоть трави,
Коли брязне під ніс копійками.

Все відійде в минуле: і горе чуже,
І Сибір, і підвали холодні,
Всі скриньки, де московський багнет стереже
І надії і слізози народні.

Бо не ваша то кров, бо не вам то болить,
Бо вогонь не пече вам під ноги.
А послухайте лиш, як земля стогонить,
Як кайданами дзвонять дороги!..

Та колись, коли в битві жорстокій, новій
Й ваша кров по дорогах закрапа,
Вам Хрущова згадається усміх важкий
І широка Булганіна лата.

I згадаються танки й пінисте пиття,
I розгойдані звуки фокстроту...
I піdnіметься в серці важке каяття,
Ta не буде лише повороту.

Квітень 1956 р.

* * *

За зневагу предки палицями били
Спини язикатим, що плели наклеп;
Шаблю шанували, шаблі не бруднили
Об свинячу шкіру, об свинячий леп.

Облітало з брудом нитяне ганчір'я,
Витирали сльози — не було жалю...
Предки мої любі, давніх зір сузір'я, —
Як я вас шаную, як я вас люблю!..

В дні, коли лукавство хиже стоязике
Облягли дороги, палить все живе,
Щось з кущів вилазить — безволосе, дике
І гарчить, і виє, і за ноги рве.

Запорожцю славний, предку незабутній!
Не одну ломаку ти на них побив,
Ти був вільний, гордий і такий могутній,
Ти в часи інакші в Придніпров'ї жив.

А мені судилося дихать чужиною,
Перейшовши в мандрах не одні світи.
І як сипле брудом хам над головою
Кажуть: "обітрися, і забудь, прости"...

Предку мій хоробрий, у вогкій могилі
Не клени нащадка, гнівом не коси.
Гордий я тобою, заздрий твоїй силі,
Лиш живу у піdlі, у скупі часи.

СМЕРТЬ КОЧУБЕЯ

Повість

В диму і громі гаківниць
Козацька слава буйно квітне,
Вогонь муріваних бійниць
Гартує серце непохитне.

Рушали скільки неспроста
До берегів страшного Криму, —
І захлиналися міста
В загравах полум'я і диму.
І загорались береги
Вогнем козацької покари,
І вилягали до ноги
Султанів вірні яничари.
Цвіла, росла козацька честь
Там, де шляхи походу слались.
Ішли туди, несучи месть,
Назад із славою верталися.
Часи минули, наче день.
Згоріли дні у вічнім горні.
Бої, Азов, Кизикермень,
Фортеці Таванська незборні...
Лягли під ноги. Сміливці
Вернулись знов до сіл, до степу...

Усмішка тиха на лиці
Сплівла від спогаду в Мазепи.
Був бій. Палка лунала річ —
Гrimіли грізно гаківниці.

Здавалась днем прозора ніч.
Немов примари блідолиці,
Стовпи вставали димові
І підіймалися до неба.
Покірне владній булаві,
Ішло козацтво — вів Мазепа.
Минув поволі перший день
Важкого приступу до міста.
Рясним вогнем Кизикерменъ
Відповідав зза стін вроною,
Гляділа синя далина —
Безмовний свідок грізногою,
І грім розносила луна
Понад похмурою водою.
Ще день минув. Шалений гін —
Навколо море клекотіло.
І до ворожих грізних стін
Знов з гуком ядра полетіли.
— Ні, розрівняєм стіни впень,
Розвієм попіл над водою.
На вік-віків Кизикерменъ
Запам'ята козацьку зброю...
Мазепа слухав: у серцях
Кипіла сила, наче брага.
До вражих стін на довгий шлях
Вела їх помста і відвага.
Горіло, рвалося, гуло...
Ішли на приступ брат за братом.
І місто скорене лягло
У ноги смілим і завзятим.

І знов бої... Там, де в Петра
Врагів не брала вірна зброя,
В похід рушали від Дніпра
Ті, що родилися для бою.
Ой, густо всіяли степи
Свої й чужі кістьми своїми!..
Багато друзів відійшло,
Ясна, звитяжна їх дорога.
І роки йдуть, і на чоло
Кладуть у гетьмана старого
Навічні міти...
Весняна ніч з ясного степу
Вклонялась тихо до вікон,
Та не схиляв на ліжко сон
Як хмару, хмурого Мазепу.

Минала ніч... Поля ясніли,
Неначе біле полотно.
Колись, недавно і давно,
Ці ночі так його п'янили,
Як золоте, хмільне вино.
А зараз — ні... Чоло покрили
Холодні зморшки недарма.
Турботи, як важка пітьма,
Холодним колом обступили.
Та чує гетьман: досить сили
Ще стати ворогу супроти.
Ще доля, бачиться, сама
Над краєм руку підійма,
Шоб ворогів перебороти.

То воля долі: в супостата
Пустить невіру й гнів Петрів...
Не знав Мазепа, що зігрів
Змію підступну, замість брата.
Але тепер важка розплата
Їх жде за чесність позабуту.
Хто яму риє — сам впаде,
Ніколи не мине й ніде
Страшного праведного суду.
Й щодня неначе лається сива втому;
Та часто гетьман ще коня
Уранці осідла, із дому
Через рови, через бугри
Летить, полонений віграми,
І сяйво давньої пори
Палає в ньому знов те саме
Що і колись. В очах — вогні,
Іскряться чисті, молодечі,
І сиві роки, й сиві дні
Здаються зовсім не до речі.
Ще сила є. Гей, коню, гей...
Чіткіше бий легким копитом.
Втікають пагорбки з очей,
Ось виліта над шляхом битим...
Яка краса!.. Ген хутори
Стоять в вишневому полоні,
Ген манять казкою бори,
Ген по степу розбіглись коні —
Швидкі, як вітер скакуни —
Поріддя волі степової.
Тепер — додому... Знов летить

Татарин, бігом розігрітий.
Неначе хміль, їзда п'янить,
Мов не торкаються копита
Росою вкритої землі,
Сміється сонце вже яскраве.
І розцвітає на чолі
Луною молодості й слави
В старого гетьмана. Іде
Тепер Мазепа у світлицю;
У жилах кров немов гуде,
Тріпоче серце, наче птиця, —
Відважне, тепле, молоде
І незганьбоване ніде.

— — — — —

Багато в серці таємниць
Ховає гетьман довгі роки...
Буває, лігши горілиць,
Перебирає їх, глибоко
Пірнувши в пройдені літа —
У вир далекого туману;
Велика помилка Богдана.
Бува, невимушений сміх
На мить злама турботи кригу...
Але полковників своїх
Він не чита хіба, мов книгу?..
Хіба не вгадує у них
Грози незнаної нікому?..
Хіба у поглядах німих
Не бачить він страшного грому?..

Після прожитих буйних днів
Мав серце, досвідом багате.
О, як на старість він умів
Незнані помисли читати?!.
Тепер без совісти докору,
Лише з тривогою в думках
Мазепа вів переговори —
Ішов на таємничий шлях,
Де волі радісна принада
За всі важкі страшні хрести
Де смерть нежданна принести
Могла підступна, тиха зрада.

— — — — —

У дні, коли часи спокою
Яснили гетьмана чоло,
Думки й тоді плили грозою
І в серці бурею гуло.
А зараз, відрядивши тайно
Послів довірених своїх,
Мазепа зберігав звичайно
Байдуже-безтурботний сміх;
І радість, і п'янке вдовілля,
Здавалось, віяли над ним.
Прийшовши ж у своє осілля,
Він відкидав страшне зусилля
І думам віддававсь своїм.
І щастя смутку і надій,
І серце пристрасне, гаряче,
Дарує, як юнак неначе,

В думках красуні молодій.
Самому дивно: в давній час,
Кохання звідавши немало,
Не відчував, щоб серце тало
Так як тепер, колись хоч раз.
Тих скільки лагідних очей
І смутку й пристрасного жару,
Й скороминаючого чару,
І скільки сказаних речей, —
Неначе сон. Мазепа зна:
Бувало інколи будили,
Але ні раз не мали сили
Розворушить вогонь до дна.
А ось тепер... Чи б не зумів
Хтось розгадатъ з гостей, хай нових,
В години стріч невипадкових
Ясніші погляди від слів?..
Чому в розмовах лиш йому
Завжди присвячена увага?
Чому уста займає спрага,
Коли стрічає десь саму?
Чого сумує в довгі дні,
Коли, бува, не приїжджає?
Чому завжди лише співає
Його улюблени пісні?..
І через те, що в саміття
Вжилася Мотря так чудово,
Ні раз не вирвалося слово
Про недозволене чуття.
Та в серці линуло живе
Передчуття, що душі повні

Колись відкриються, й назовні
Бурхливо тайна попливе.
Як притягати вмів серця
І в них родити чисту віру!..
Теплом всевладного Творця
Вмів зігрівати душу щиру,
Вмів відчувати нечутний гріх,
Незнану мав якусь спромогу,
І в душах недругів своїх
Будив і заздрість, і тривогу.

— — — —

Колись, проходячи в життя
Звитяжні, буряні дороги,
Він часто розділяв чуття
З нащадком роду кочового.
В Мазепи в серці жив тоді
Унук старого Кучук Бея.
У щасті, в радості, в біді
Цвіла довіра, мов лілея.
О, скільки братнього вина
Колись ділили між собою!..
Думок тодішніх тайна
Була для них не тайною.
Літа — мов хмари... Кочубей,
Добившись жаданої слави,
З байдужим поблизком очей
Спостерігав ганьбу держави.
На старість з гордістю суддя
Гетьманські грамоти, як золото,

Як свідків буйного життя
Перегляда й читає всоте.
В садах розкинулись двори,
Багаті хати, повні клуні,
Шумлять гаї, шумлять бори
У вітру світлому розлунні;
Весною стеляться луги —
П'янкі, зеленозелі чари,
В степу співають пастухи,
Його ганяючи отари.
Чого ще треба? В тайниках
Є ще й не ліченого злота.
Усе, що крилося в думках,
Тепер збулось, але похота
Нова земля; і тоді
Знов серце зайнялось віддавна —
І генеральному судді
Вже сниться булава державна.

— — — — —

В душі холодній неглибокій
Зродилась заздрість, наче гад,
І той, хто був учора брат,
Відняв у Кочубея спокій.
Ще часто гетьмана віта
Суддя в своєму тихім домі,
Але у погляді знайомім
Мазепа бачить, що не та
Вже світить дружби чистота
В словах ще лестощі і солод,

Але хіба старого вчить,
Де мова щирістю дзвенить,
Де є тепло, де — теплий холод.
У вечори зими похмурі,
Невіру ж кинувши на мить,
Мазепа в гості приїздить
І в молодечому безжурі
Співає, грає жартома,
А потім стане повідати —
І з Кочубеєвої хати
Зника нерадісна зима,
Мороз за вікнами й пітьма,
Стихає лютий вітер степу,
В світлиці сонце мов сія,
І Кочубеєва сім'я
Очей не зводить із Мазепи.

Прийшла зима. У хуртовину
Втонув Батурин у сніги.
Горби, долини і шляхи —
Усе лягло за ніч єдину,
Покрите білим, наче сном.
Тоді чудово в тихій хаті
Сидіть, снувати думки багаті,
Дивитись, як десь за вікном
В степу легкі промчаться сани,
А вслід за ними — вершники,
І все, — як помахом руки,
У білім мареві розтане,
То пронесеться знов вершник,
В снігу глибокім чистим полем

Чудовий час! Із тихим болем
Ген-ген за поле, чагарник,
Над білим долом, синім бором
Мандрує Мотря чистим зором.

СОН КОЧУБЕЯ

Над глибоченим чорним яром
Назустріч бурі й лютим хмарам
Він тихо їхав на коні.
Вода ревіла десь на дні,
Як звір, нестремна і могуча;
Здригалася гранітна круча...
А буря близчала... І ось
Із неба море полилося.
Куди тепер? Назад тікати?..
Дороги вже не відшукати,
Бо й спереду, немов із хмар,
Упав преглибочений яр.
Назад оглянувся — вже й ззаду
Холодні хвилі водоспаду...
— Рятунку!.. Гей!.. Допоможіть!..
Ніхто на поміч не біжить.
Ніхто не чує. Знову диким
Він розтинає бурю криком:
— На поміч!.. Гей!.. Подайте звук!.. —
Вуздечка випала із рук.
І раптом грім страшним ударом
Звалився над бездонним яром.
Ще крикнув раз, та ні душі...
— Сюди, сюди, товариш!..

Рятуйте, люди! Гину!.. Гину!.. —
І раптом за якусь хвилину
Немов відлуння давніх літ —
Ударі кованих копит.

А ще за мить — насеред яру,
Пробивши чорну — чорну хмару,
Влетіла постать на коні.
А очі і постаті страшні...

Той прилетів й могутнім скоком
Плигнув над яром, над потоком.
І коло нього став ураз...
І мовив (голос, як наказ):

— Це я, дивися! Вдвох з тобою
Боротись будемо з грозою.
Впізнав? Це я, товариш твій,
Полковник Іскра... Тут, як стій...
Чому ж ти сам тут, Кочубею?..
Чому не з жінкою-змією?..

А де дочка, твоя лілея?..
Чому ж мовчиш ти, Кочубею?..
А знаєш, що?.. Мабуть ходім
Туди, у яр, де мовкне грім.
Ми там на місце заслужили
Тим... що недавно вдвох зробили...
Ходім!.. Летім!.. — і вже без слів
Його за плечі ухопив.

І вдвох метнулися із кручі
Туди, де б'ють вали гримучі.

— — — — —

Ліси минаючи і плеса,
Гуркочутъ ковані колеса,
Немов втікають від грози.
Куди спішать оті вози?..
Біжить дорога безупинна,
Лягла позаду вже Вкраїна.
Чужі ось села і міста...
Ой, їдуть мабуть неспроста!..
А хто на возі у долоні
Затиснув міцно сиві скроні?
А хто то поруч ув очах
Таїть холодний гнів і страх?
Мовчать обое у дорозі,
Що день — то більше у тривозі.
Мовчать, неначе неживі,
Навколо ѹ царські вартові.

— — — — —

"Невже посіяв недовіру
У серці грізного царя?..
В доносі вклав я душу щиру,
Там кожне слово, як зоря,
Ясніє правдою страшною.
Ta ось минуло скільки днів...
Я думав: карою-грозою
Впаде небавом царський гнів

На гетьмана похилу спину.
Гадав, що виплив з бороття.
А ось тепер передчуття,
Що може... може сам загину,
Якщо під царською рукою
Я не знайду своїх людей..."
Сидів із думкою важкою
На возі хмурий Кочубей.

Не мовив Іскра ані слова,
Навколо з тugoю глядів
На зеленіючі діброви,
На простір диких пустирів —
Степів російських. Вбогі хати,
Розбиті ніби жебраки.
(Не раз в дорозі ночувати
Туди ішли провідники).
Неначе камінні, мовчали,
І два злочинці й вартові.
За обрій тихо відпливали
Стовпи холодні верстові.
Холодні, темні кам'яниці
Зустріли хмуро. Сіяв дощ.
Гуділи дзвонами дзвіниці,
З вузеньких вулиць, сірих площ
Спішили невгамовні люди
Із тягарем своїх турбот...
"Неправди скільки і облуди
Людський оцей водоворот
В собі ховає... Чорні думи,
Надії всякі, гріх людей..." —

Навкруг дивився, мріяв з сумом
Старий, похмурий Кочубей:
На камінцях гrimіли гарби,
Збивались коні — довгий шлях.
Чуже це місто... Рідним скарбом
Здавався простір на полях,
Де жив, шукав багатства, слави,
Таємним недругам на зло,
Де сподівання величаве
Уже, здавалося, зросло...
А зараз що? Холодне місто —
І тут вогненний дух Петра!..
І так неначе Кочубею
Шептало збуджене чуття:
То він російською землею
Втіка все далі від життя.

— — — — —

Співали дзвони велиcodні
Над тихим маревом дібров.
Спішили люди до церков,
Немов струмки багатоводні,
В одно збігалися русло,
Відтале, кинувши узгір'я.
Дивилось радісно, цвіло...
Німіла ніч, чудова ніч,
Вроčистим сяючи спокоєм,
Земля раділа, тільки двоє
Сиділи мовчки віч-на-віч.
П'янила тиша загадкова,

Й якраз сьогодні в цій біді
Від генерального судді
Ждав Іскра жаданого слова.
Невже нема надій, що все...
Що буде їхня перемога,
Що доля посланцем від Бога
Їм честь і славу принесе?
Немов розгадуючи думи,
Із тьмяним поблиском очей
Змарнілій, схудлий Кочубей
До нього вимовив із сумом:

— Ніхто не знає, що нас жде.
Незнані Божі таємниці...
А тільки видно, що в столицю
Нас не добро оце веде.
Мазепа хитрий... Підозріння
Від себе вміло відхилив.
Царя не раз він одурив,
Але покрив все добре тінню.
То що ж нам ждати?.. Бурі, гроз!..
На слово зберігаймо силу.
Але здається, що могилу
Підготував нам наш донос.

Іскра:

Нічого... Може соломинці
Ше знятись полум'ям до хмар...

Кочубей:

Якщо відкине думку цар,
Що ми з тобою — два злочинці.

Іскра:

Молімось Гоподу й надій
Не покидаймо, що б не сталося...

Кочубей:

Але якщо невіра вкрадлась,
То чи повірять, сину мій?..
Хрести взяли собі важкі,
Тепер я бачу вже чудово,
Бо про Мазепи хитру змову
Які в нас докази, які?..

Іскра:

Ні, не схиляймось перед боєм!
Не смерть у мене у думках.
Мені здається: ми в руках
Ще маєм нашу зброю...

Кочубей:

Яку?..

Іскра:

А щира правда?.. Нам
Вона послужить лиш єдина.

Кочубей:

Але якщо підставлять спину
На суд гарячим батогам...

Іскра:

Ми честю там поклянемося,
Хай буде честь — останній крок.

Кочубей:

Мовчи: у мене від думок
Ввесь час ворушиться волосся.
Побачиш: житимем чи вмрем...
Дороги пролягли тернисті.
Ти ж знаєш: у Мазепи чисті
Усі діла перед царем...
Словами підлого наклепу
Наш прийняли вони донос...
Не вірять нам, вони на спрос,
Ти ж бачиш нас, а не Мазепу...

— — — — —
Нехай донощиків лихих
Везуть дорогою своєю,
Читачу, вернемось від них
У дім старого Кочубея.

Холодна тиша залягла
В просторих прибраних світлицях —
До церкви вдосвіта пішла
Дружина щиро помолиться
За чоловіків добрий шлях,
Де може — слава, може згуба,
За все, що крилося в думках
Віддавна в жінки-владолюба.
Гляділи хмуро образи
Із потемнілих стін на неї,
Але не бачили сльози
В очах дружини Кочубея:
В них тихий сум, неначе мох,
Смирення лагідного диму.
І може бачив тільки Бог
В очах ненависть непростиму.
Вона до світлого Христа
Здіймала тихі, білі руки;
Цвіла молитва на устах,
Й думки звивались, мов гадюки...
— То він, то він мою купає
Віддавна душу у гріхах,
То він, як темінь, заступає

До влади недалекий шлях.
Здається, близько з сонця грою
Сміялась слава, мов жива,
Здається, певно під рукою
Уже лежала булава...
Одно лиш слово, непокірність
Примхливій долі, ще на мить,
І цар повинен рабську вірність
Своїм добром нагородить.
Яким?.. Не златом, що без ліку
Лежить у наших тайниках...
Цар зна: моєму чоловіку
Гетьманська влада по руках.

— — — —

Ти пожалієш, що слугою
Не вмів, як треба, дорожити!..
Побачиш: стане він ногою
Тобі на горло в чорну мить.
Він пригадає давні рани,
Він схоче змити їх сліди.
Його не візьмеш: у султана
Притулок знайде він завжди.
А я... Своєю головою
За недовіру ось кладу;
Ділився правдою з тобою
Собі самому на біду.
Але пізнаєш ти халепу
Й не раз помолишся мені.
Ще стрінеш, царю, ти Мазепу
Й його звитяжні курені.

Неначе грізні духи суду,
Ввійшли кати. І до дверей
Плигнув із криком Кочубей:
— Зніміть з очей важку полууду!..
Та голос марно пролунав,
Земля схovalась під ногами,
І в тьмі глухій під батогами
Донощик люто застогнав.
Страшні відміривши удари,
Пішли кати. А Кочубей,
Притисши руки до грудей,
Просив у Бога: Кари!.. Кари!..
Хай з ляку небо задрижить!..
І слухав Бог, і злою mestю
Карав він тих, хто давсь нечестю,
Хто йшов до ворога служить.

— — — — —

Минає ніч. А завтра — страта.
Підійдуть люди до дверей
Й безмовно піде Кочубей
До рук досвідченого kata...
До kata в руки!.. На помості
З ним стане Іскра, наче тінь...
Задзвонять дзвони з-під склепінь
Востаннє в синій високості...
А потім мить — й над головою
Сокира встане, й не жива
Впаде з помосту голова,
Впаде й покотиться травою...
Минає ніч... І на хвилину

До ранку не зімкнув очей
Страшний, похмурий Кочубей.
Чекав із жахом: за годину
Відімкнуть двері й на порозі
В обійми смерти поведуть
І словом грізним прокленуть
На судній судженій дорозі.
Минала ніч. З безмовним жахом
Закам'янілий, у куток
Глядів засуджений. Місток
Ввижавсь до смерти — чорна плаха.

— — — — —

Благословлялось на світання.
Згасали зорі. Вдалини
Десь кукурікали піvnі,
Німіла тиша передрання.
Ген—ген за нивами рясними
Вогнем займався світлий схід,
На луг туман, неначе лід,
Спускався хвилями густими.
Чудовий час!.. Від сну нічного
Встають турботи із людьми;
І ранок вже шумить крильми
Над морем жита степового,
Ясніє вже в селянській хаті,
На луки й ріки проліта,
І прокидаються міста
Діла закінчують початі.

Защебетали раді птиці,
Зустрівши день, мов дар святий,
І промінь сонця золотий
Упав на вікна кам'яниці;
Холодні мури мовчазні
Немов вклонились проти сонця.
Сковзнуло сяйво крізь віконце,
Неначе шабля, по стіні.
Почався день. Важкий, безсилий,
З очима, зблаклими, як глей,
Приплюск на землю Кочубей.
Як пень нерушний, струхнявілий,
З обличчям сірим, ніби мрець,
Щось шепотів. Може спокута
Зринала в серці позабута,
А може каяттям кінець
Стрічав запізно. Зарипіли
Протяжно засови... І ось
Туманом сонце повилось,
Неначе гори загrimіли
І в стіни вдарила луна,
Неначе впала кара Божа...
Ввійшла до погреба сторожа
Вроциста, хмура й мовчазна.
— Пора!.. Пора!.. — сивіший диму,
Злочинець сам прошепотів,
Й піднявши голову, зустрів
Сторожу дикими очима...

**Переклади з німецьких
поетів.**

Герман Клавдіус.

ДИВИВСЯ Я В ЛИЦЕ

Дивився я в лице, що біль його скрашав,
І очі відтягти була несила,
Краса мене та болісно манила,
Немов сліпий, я довго так стояв.

Стояв я довго там, в очах мов ніч,
Ту істину не міг я побороти —
Лице печаллю змінене, напроти, —
Я з божеством зустрівся віч-на-віч.

Я чув: рука стиснула і немов
Поклала, як прасинові людини,
На хилу голову вінок тернини —
Ще глянув я і тихо відійшов.

Ганс Фрідріх Блюнк.

А ПОРУЧ МЕНЕ ЙДУТЬ І ЙДУТЬ

Спиняє крок нам глей доріг,
Дихання рівне в нас усіх.
Та ноги важко, хмуро йдуть,
Сон на ходу, часи тривожні,
І мокрий лоб втирає кожний,
Гаряча в поті пахне путь.

А поруч мене йдуть і йдуть.

Стовпів багато верстових,
Дороги в саванах сумних.
В далекий темний смерти край
Зоріють очі без упину,
Над головами хмари линуть —
Мов прaporи важкі цвітуть.

А поруч мене йдуть і йдуть.

До долі кожен крок важкий,
Зостались ззаду десь жінки.
Вони мовчать, але в очах,
Бува, пожежі міст палають,
Вони молитви підіймають,
В серцях же в них прокляття й лютъ.

А поруч мене йдуть і йдуть.

Я снив, як кажуть у піснях,
Обличчя ті, до котрих шлях
Проклав уперто буревій.
Ми йдем самі, марщують браття
І з барабанів хриплим боєм,
Вони ідуть, стискають зброю,
Ось—ось з тривогою й прокляттям
Простягнуть руки в грізний бій.

Поезії невідомих німецьких авторів.

ЧИ САМОТНЯ

Чи самотня? Ні, я не сама:
Бо завжди моїх знайомих,
Рідних, тих, що десь там вдома,
Серце обійма.

Чи щаслива? Ні, не щастя це:
Бо за тихими слізами
Я завжди лечу думками
В дороге сільце.

Чи сумна я? Ні, це не відчай:
Бо я знаю: щохвилини
Все, що рідне, серцем лине
В мій далекий край.

Чи надіюсь? Так, давно, давно:
Що колись в ясну годину
Дорогих своїх зустріну —
В серці це одно.

ЯКБИ ТАК ЗАВЖДИ...

Якби так, якби так, якби так завжди
Весна щоби вічна і вічні плоди,
Усміхнені луки і місячне світло,
Щоб хмар не було, тільки сонце щоб квітло.
Чи знали б крім щастя хоч трохи біди?..
Якби так, якби так, якби так завжди!

Якби так, якби так, якби так завжди,
Щоб серце не знало важкої біди!
Щоб завжди готов був на жарт, на співанку,
Щоб легкість була повсякчасно до танку.
Хто в вальсі із нас не замів би сліди?
Якби так, якби так, якби так завжди!

Якби так, якби так, якби так завжди,
Щоб з дому не йшли воювати брати,
Князі щоб усі між собою дружили,
Бійці щоби міст і осель не палили.
Чи взнали б у спокої люди біди?
Якби так, якби так, якби так завжди!

Якби так, якби так, якби так завжди,
Щоб грошей було в гаманці, як води.
І погріб, і кухня до свята не бідна,
А в хаті дружина весела, привітна.
Хто щастя хотів би ще більше знайти?
Якби так, якби так, якби так завжди!

Геріберт Менцель.

ГОЛОС БОГА

День той прийшов і година,
Слово ти чуєш моє?
Рана у серці нестримна
Кров'ю гарячою б'є.

Звуть любов стражданням,
Ніби риба в піску сухім,
Б'є плавцями бідна востаннє,
Рот відкритий з болем важким.

В жар тебе кличу щосили,
Мовчки зустрінем загин.
Кого боги відродили —
Вільний і гідний їх він.

ГІРСЬКА ПІСНЯ ХЛОПЧИКА

Я пастушок із полонин
Дивлюсь на замки з верховин,
Найперший бачу сонця світ,
Гірський бо я хлопчина.

Тут батьківщина течії,
Я п'ю зпід каменя її,
Із скель біжить вона, шумить,
І можу я її ловить,
Гірський бо я хлопчина.

Уся гора моя навік,
Тут бурі линуть вздовж і вбік,
Ревуть, пливуть до всіх країв,
І всюди мій розносить спів,
Гірський бо я хлопчина.

Десь грім і блискавки страшні,
А я стою у вишині:
Я знаю їх, гукаю їм:
Залиште в тиші батьків дім.
Гірський бо я хлопчина.

Як тільки ж стихне бурі дзвін,
Всміхнеться сонце до вершин, —
Уніз піду я до братів,
Свій меч візьму, почну мій спів:
Гірський бо я хлопчина.

МАНДРІВНІ ПІСНІ

1. Прощай.

Ну, кохана, прощай, прощай.
Від'їжджаю нині.
Ще цілунок, цілунок дай —
І тебе покину.

Мені квітку, квітку в саду,
Попрошу зірвати,
Плоду я, плоду я не діжду,
Й він не буде ждати.

2. Розлука.

О, час важкий прощання,
Життя моє, оцей.
Цілуюш ти востаннє,
Я тисну до грудей.

Ах, люба, це ж прощання —
Цілунки й ласк вогні?
Ах, люба, це ж востаннє —
Обійми ці міцні?

3. В далечині:

Спочити хочу в тіні дібров,
Люблю я пісні пташині.
Як спів ваш до серця мені дійшов.
Що взнали ви про нашу любов
В далекій цій країні?

Спочити хочу в тіні дібров коло струмка,
Де пахощі квітів винні.
Чия вас тут садила рука?
Може ви — мені вістка швидка
Від милої з далечини?

4. Ранкова пісня.

Ще сонця бліск не прилетів,
Ранкових дзвонів дальній спів
Ще не луна в долині.

Як тихий ліс у далині.
Птахи щебечуть уві сні,
Ще співи сплять невпинні.

Я вже на службі котрий день,
Я сам придумав вже пісень
Й співаю в самотині.

5. Від'їзд.

Так рідне місто я покинув,
Де я так довго, довго жив.
Й сам по вулицях пролинув,
Ніхто в дорогу не провів.

Мій френч ніхто не рвав руками
(Була б біда одежі то)
І мою щоку від нестями
Востаннє не вкусив ніхто.

Не потривожив снів нікому,
Що вранці йду я звідсіль.
Хай всяк живе, як хоче, дома —
Лиш за одною в мене біль.

6. Повернення.

О, не вломися стежко, ти.
О, скеле грізна, не впади.
Не згиньте, світе й небо, на біду,
Поки до милої дійду.

Людвіг Уланд.

ВЕСНЯНА ВІРА

Проснувся вітер, знов тече,
І дні, і ночі знову тче;
Та праця безупинна.
О, свіжий пахіт, дзвін новий!
Ти ж, серце, страх відкинь вже свій!
Всьому настала зміна.

Весь світ мов кращає щодня,
Що буде з ним, ніхто не зна,
Немає квітам впину.
Долини всюди вже цвітуть.
Ти ж, бідне серце, біль забудь!
Всьому настала зміна!

КАПЛИЦЯ

Угорі стоїть каплиця,
Задивилася в долину,
В лузі ген коло криниці
Пастушок співа без впину.

Дзвін гуде вгорі похмуро,
Похоронний спів лунає,
Стихли враз пісні без журі,
Тільки хлопець не змовкає.

Угорі когось хоронять,
А внизу співа хлопчина.
Хлопче! Хлопче! Ще ж задзвонять
Й по тобі в якусь годину!

ОСІННЯ ПІСНЯ

Летіла пташка до полів,
У сяйві сонця линув спів —
Чудовий і солодкий тон:
Прощайте! Лину з цих сторон,
У даль! У даль!
Сьогодні вже! Як жаль!

Я слухав спів той у полях,
Спливала радість, крився страх,
Печальна радість й біль в той час
Мінялись в грудях раз-у-раз:
О, серце, ти
Там зможеш радість, сум знайти?..

Побачив: лист летить з стебла,
Сказав: Ах! Осінь вже прийшла,
Вже гостя—ластівка спішить.
Любов і туга так летить
У даль! Від нас
Спішить-спішить, як час!

Вернувся сонця світ ясний,
Співає птах мені дзвінкий,
В моїх очах він слози взнав;
Любов не мерзне, — заспівав,
О, ні! О, ні!
Ще є, ще бути в нас весні!

НІЧ

І в вітру шум, і в ночі плин —
Хода мандрівника.
Іде, зітхає, плаче він
І зорі виклика:

"Тягар на серці, в грудях біль,
Самотність тихих дум,
І сам не знаю я, відкіль
Дістану радість, сум.

Дрібні, блискучі зорі,
У далині прозорій
Золотозорі,
Ах, вірю вам я у такій покорі!"

І чує раптом мандрівник:
Ясна і тиха ніч.
Із серця біль відразу зник,
Збудив незнаний клич:

"Ти близький нам і мов чужий,
Та ти в житті не сам,
Наш промінь бачиш золотий?
Довірся, друже, нам.

Ми, вічні, тихі зорі,
Вже не в далі прозорій.
В своєму хорі
Тебе злоті згадають часто зорі!"

ПІСНЯ МІНЬЙОНИ *)

(Й. Гете)

Знаєш ти край, де цитрини ростуть,
Де золоті помаранчі цвітуть?
Вітер змовкає, в лункій тишині
Лаври і мирти стоять у півні.

Знаєш ти край той? Туди, о туди
Любий, з тобою б удвох нам піти.

Знаєш ти дім, на колонах там дах,
Сяють світлиці в блискучих вогнях,
Кажуть неначе статуй мені:
"Що ти зазнало, дитя, в чужині?"

Знаєш ти дім той? Туди, о туди,
Любий, з тобою б удвох нам піти.

Знаєш ти гору, що в хмару знялась,
Стежка над яром крутим повилась,
В норах породи гадючі живуть,
З гір водоспади в тумані ревуть.

Знаєш ти гору? Туди, о туди,
Батечку, в шлях нас далекий пусті.

*) З книги "Роки мандрівок Вільгельма Майстера".

Йозеф фон Айхендорф

РАНКОВА МОЛИТВА

О, чарівні мовчання й тиша!
Яка самотна ще земля!
Додолу ліс схиливсь, не диші,
Ти сам ідеш через поля.

Новим себе я відчуваю.
Нужда, турботи... Де вони?
Здавалось вчора — сил немає,
Сьогодні сором — я міцний!

Цей світ із щастям і бідою
Я, пілігрім, ясним зроблю,
Як тільки стрінуся з Тобою
Мости Твої переступлю.

Гайнріх Анакер.

БЕРЕЗЕНЬ

Березню, йдеш ти так легко,
Як дівчина гнучка й тендітна;
Пристрастъ у синіх очицях,
Сонця в волоссі потік.
Йдеш, а навколо грає
Легке повітря привітне,
Свіжі қущі з гіяцинтом
Пахіт змішали погідний —
Вісник твій — дрозд — вже на флейту
Грає в весніючий рік.

Березню, ти наче дрозд,
Чарувати при місяцю станеш,
З'юнює все, що стрічаєш,
Подих ласкавий твій.
Звиклих з туманом сірим,
Нас в височини маниш,
Нас, що з богами в сині
Правим усім, де глянеш —
Березню, винним напоєм
Маниш ти нас до мрій!

Березню, в танку чарівнім
Йдеш ти до мого краю.
Чи не твій вітер злoto
Дав форзитин кущам?
Бабака з темниць і суму
Руку твою звільняє,
З суму, що повний світла,
Понад землею кружляє.
Березню, відгуку щастя,
Крила звільни і нам!

КАСАНДРА

(*Балада*)

У гучних палатах в Трої
Свято радісне для всіх,
Гимни ллються, манять грою
Струн блискучих золотих.
Звисла втома, хмелем гріта,
Всюди гомін, шум і гам.
За прекрасного Пеліда
Віддає дочку Пріям.

В лаври убрані багато
Юрби линуть по дворі,
Йдуть докінчувати свято
У тимбрійськім вівтарі.
У завулки плинє всюди
Вакханалій дух п'янкий.
І лише єдині груди
Біль оковує важкий.

Невесела (десь там грає),
Самітна, розбита вкрай,
Йде Касандра, ледь ступає
В Аполона пишний гай.
В лісову глибину вільну
Йде сховатися вдалі,
Гнівно кинула весільну
Геть нашивку до землі:

"Зараз кожен там радіє,
Щастям всі серця горять,
У батьків цвіте надія,
•Сестри радісні стоять,
Тільки я одна похмура
Мрій сную невпинний плин.
Цим високим, грізним мурам
Бачу близький я загин.

Смолоскип ясний палає,
Гіменей не править ним,
Хмара чорна вже звисає
З помсти вогнищем страшним.
Їм про все сказати хоч слово:
У незнанім дусі там
Чую Бога крок чудово —
Помсту й гнів несе він нам.

Хай жалі мої невпинні —
Й біль хтось люто осміє;
Однесу сама в пустиню
Серце трепетне мое.
Від щасливих втікши скоро,
Геть забуду гомін, сміх.
Приділив мені ти горя,
Боже злий, найбільше всіх.

Твій оракул хай відкриє
Тайну, нашо кинув ти
Мене в край, де гаснуть мрії,
В вічне місто сліпоти?

Те, із чим ти дав піznатись,
Не здолать його мені.
Неминуче мусить статись,
Близько ті часи страшні.

Лицемірство: дні відкрити
Небезпеки повні вщерть,
Помилки — дорога жити,
А знання — то вірна смерть.
То ж візьми тяжке пізнання, —
Геть з очей кривавий сон!..
Правд твоїх (яке страждання!)
Я — вмираючий закон.

Осліпи мене ти знову,
Шлях верни думкам ясним,
Я пісень забула мову,
Ставши голосом твоїм.
Ти мені вказав майбутнє,
І за те відняв мої
Дні минулі незабутні —
Забери дари свої!

Кіс моїх не прикрасити
Дружби вічної вінкам
З того часу, як служити
Я пішла в твій хмурий храм.
Дні юнацтва нещасливі:
Сум та сльози, як вода,
В серце трепетне, вразливе
Дум впивалася нужда.

Бачу гри гучні, столунні,
Всіх сповня любов палка,
І повітря мов би юне, —
В мене в серці ж біль терпка.
І весна не має сили
Так для мене, як кому.
Все життя тому не миле,
Хто зорить в його пітьму.

Добра доля Поліксени
Все у мене у думках.
З серцем радісним, вогненним
Про подружній мріє шлях.
Гордість в грудях розkvітає,
Думи радісні, ясні,
І не вам, владики раю,
Вона заздрить уві сні.

І знайшовсь також для мене
Той, хто б серце взяв моє,
Його зір ясний, вогнений
Жар, любов навколо ллє.
Я б пішла в дороги різні
З чоловіком в дальній дім.
Тільки ж тінь тимбрійська грізна
Все стоїть між мною й ним.

Блідолицьких духів роєм
Прозерпіна овіва,
Де б не йшла — передо мною
Духів злих стіна сплива.

В ігри юности веселі
Знов вони сумні летять,
Тиснуть важко, наче стеля...
Ні, вже радости не знатъ!..

Чую — ніж смертельний в груди,
Грізно дивляться кати,
Та від страху вже нікуди
Я не можу утекти.
Бачу все, і певно знаю,
Та безсилій погляд мій,
Свою долю відшукаю,
Впавши десь в землі чужій."

Ще слова її звучали.
Глухо... Раптом звуків плин —
Чорна вістка пролунала:
"Мертвий впав Тетисів син!"
Наче змії, зграя фурій...
Мчать боги на вічний трон.
Хмари, повні грому й бурі,
Важко вкрили Іліон.

ЛИЦАР ТОГЕНБУРГ

(*Балада*)

Хочеш — вірною сестрою
Буду назавжди,
А любов'ю я другою
Не люблю — й не жди.
Зустрічатиму спокійно,
Проведу на шлях,
Я твій смуток безнадійний
Не пойму ніяк.

Слухав мову — в серці мука,
Одійти зумів.
Міцно-міцно стиснув руку,
На коня злетів.
І в краю людей скликає
З ним у путь піти,
В край святий мерщій рушають,
На плащах — хрести.

І його славетні дії
На багато днів.
Дума — сум важкий розвіє
В купах ворогів.
Тогенбурга ім'я славне
Мусульман ляка.
Тільки біль і смуток давній
В серці не зника.

Довго рік один минає,
Далі ждать — загин.
Лицар спокою шукає,
Військо кинув він.
Корабель, глядить він, лине,
Вітер в парусах;
Вже додому до дівчини
Ліг далекий шлях.

І вже в замкові ворота
Стука пілігрим,
Та страшні слова напроти
Чує, наче грім:
"Та, за ким ти серцем тужиш,
Лих земних не зна,
Вчора рік минув, як служить
Богові вона.

Батьків замок за собою
Кинув того ж дня,
Він забув про вірну зброю,
Щирого коня.
Тогенбурга слави-птиці
Вже не чутъ ніде,
Покрива волосяниця
Тіло молоде.

Збудував собі хатину
Поблизу якраз,
Манастир щоб з гущавини
Бачити ввесь час.

Ждав, лиш ранок засіріє,
До нічної тьми,
В серці ніс одну надію
Там, за ворітьми,

В монастир глядів без втоми,
Думав лиш одно:
Може стукне враз знайоме
Дороге вікно,
І появиться кохана
За вікном отим,
У долину дальну гляне
Ангелом ясним.

І тоді він сном здоровим
Довгу ніч проспить
У надії — завтра знову
Буде щастя мить.
Так сидів удень і зраня;
Роки йдуть давно.
Ждав без жалю й нарікання:
Стукне мо' вікно.

І появиться кохана
За вікном отим,
У долину дальну гляне
Ангелом ясним.
Так сидів... Холодне тіло
Раз знайшли якось,
У вікно обличчя біле
Поглядом впілось.

НАДІЯ

Говорять так часто, і часто у снах
Встають ще не бачені дні.
Шукають, рушаючи сміло на шлях,
Мети золотої вогні.
Загинуть світи і постануть нові ще,
Людина ж шукає все краще і вище.

Надія в життя невідоме веде.
Промінням дитя огорта,
Юнак бачить сяйво її золоте,
Й старий, що зживає літа,
В могилу лягає, згубивши всі сили.
Надія ж росте деревцем край могили.

Не дурість це льстива й холодна у нас,
Не в головах дурнів стоїть.
В серцях вона криком питає не раз:
"Нашо ми родились на світ?"
І все, що той голос у серці питає,
Хто повний надій, ні на що не зміняє.

НИРЕЦЬ

(Балада)

"Хто знайдеться з лицарів сміливий такий —
Пірнути в це пекло на дно,
Я кинув свій келих туди золотий,
Він вже під водою давно.
Хто схоче той келих із моря дістати,
Собі він на вік його може забрати".

Сказав так король, він жбурнув із гори
Свій келих у збурений вир.
А море шумує, неначе горить,
Б'є в кручі, лютує, як звір...
"Хто ж сміливий знайдеться? Ще раз питаю.
Хто келих у темнім глибу відшукає?"

Та лицарі хмурі навколо стоять,
Враз гомін веселий затих.
Те золото, що з дикого моря дістать,
Нікого не вабить із них.
І втретє король з нетерпінням гукає:
"То що ж, значить, смілих між вами немає?"

І знову мовчанка нависла, як дим.
Та раптом найкращий слуга
На радість і диво, і пострах усім
Із гурту за мить вибіга.
Одежу він скинув, і бачать присутні
З захопленням груди і руки могутні.

І вже він ступає по скелі униз,
Без страху у вир загляда,
Там хвилі неначе клубками сплелись,
Ричить і лютує вода,
Як відгуки дальнього грому лунають —
То хвилі пінисті від круч відлітають.

Кипить і шумує, як буря реве,
Змішалися води й вогні,
До неба паруюча хвиля пливе,
Прибої безкраї страшні,
Біжать і збігаються збурені води,
Здавалось, що море ще море народить.

Та ось втихомирилася сила страшна
І в білого шуму полях
Чорніє щілина без краю, без dna —
Неначе до пекла то шлях,
І хвилі спокійні, що знов прибувають,
У чорній бездонній щілині зникають.

І миттю, поки не вернувся прибій,
Юнак помолився і зник,
Вода закружляла, немов грозовій,
Та знявся ще лицарів крик,
Над смілим плавцем тільки хвиля літає.
Зімкнулося море, вже хлопця немає.

Зновтиша над морем холодна й німа,
Лиш десь глибина ще шумить,
І кожен із лицарів руки здійма:
"Нехай тобі, хлопче, щастить!"
І чути, як хвилі зітхають могучі.

А кинув би ти ще корону туди,
Сказавши: "Хто знайде на дні,
Той буде носити по праву завжди", —
Не треба корони мені.
Бо в світі немає такої людини,
Що взнала б усі таємниці глибини.

Бува, корабель течія проковта,
Ховає до темного дна,
І все таки щоглу і киль поверта
Бездонна могила страшна.
Й ясніє, ясніє, як бурі прибої,
Там котяться хвилі, шумлять в неспокої.

Кипить і шумує, мов буря реве,
Змішалися води й вогні,
До неба паруюча хвиля пливе,
Прибої безкрай страшні.
Як відгуки дальнього грому лунають —
То хвилі пінисті від круч відлітають.

Та раптом — дивися! З нахмурених хвиль
Знялася, біліє рука.
Юнак докладає останніх зусиль
І берег далекий шука,
А що то над чорною хвилею сяє? —
То келихом хлопець щасливий махає.

Зітхав на всі груди безстрашний плавець,
І небо, і сонце вітав.
"Живий він, вернувся! Який молодець!" —
Так кожен про нього казав. —
Із пекла того, з водяної могили
Хватило у нього ще вирватись сили."

Іде між юрбою безстрашний слуга,
Спustився до ніг короля,
І келих, вклонившись, йому простяга.
Дочку той гукає здаля,
Щоб келих наповнила трунком іскристим.
І хлопець сказав тоді голосом чистим:

"Живи ще багато, королю! Завжди
Щасливі, хто тут, на землі.
Там страх, у холодній глибині води,
У вічній пітьмі та імлі.
Хай люди побачить того не шукають,
Ішо ніччу ѹ імлою боги покривають.

Як блискавки промінь, я в пекло пішов,
Та сильне, страшне джерело
Зустріло ударом, скувало немов,
І сили немов не було.
Почув лиш, що вихром мене закрутило,
Кудись понесло і боротись несила.

Я ревно молився. І щастя мені
Всевишній послав наяву,
Побачив скелястий я риф в глибині,
Схопившись, подумав: "Живу!"
На камені звис в небезпечну хвилину,
Бо може б у темній безодні загинув.

Поглянув під себе і миттю збегнув
Усе, що в пітьмі там сплелось,
Що тут, на землі, я дивуючись чув, —
Побачити там довелось:
Дракони потворні, страшні саламандри
В тій пащі пекельній рушають у мандри.

Кишили в сплетінні підводних рослин
І липли поміж стрімчаків
Страхітливі риби, пливучи з глибин,
Там молот огидно сірів,
Загрозливо й люто скрадалась до мене
Страхітна акула — зубата гієна.

Я звиснув на рифі, а думка як плин,
Що помочі ждати — дарма,
Що груди звільнити із темних глибин
Людина повинна сама.
Десь мова людська над страхіттям пустині,
А я в небезпечній, пустій самотині.

Тремтів я і думав: ось царство страхіть
З сотнями істот на бігу
Поглине й мене і я кинув в ту мить
Корала камінну дугу.
І виром шаленим підхоплений впору
О, щастя, понісся я вгору і вгору".

Це слухав король і промовив ураз:
"Цей келих вже буде твоїм,
Та ось я каблучку тримав про запас
З камінням, дивись, дорогим.
Ще раз ти пірни і розкажеш мені,
Що там на найглибшім побачиш ти дні!"

Це чує дочка, приховавши журу,
І мовить цих декілька слів:
"Облиш уже, батько, страхітливу гру!
Він й так неможливе зробив.
Чи похоті серця свого не вгамуєш?
Тебе засміють твої лицарі, чуєш?"

Король же свій келих схопив золотий
І кинув у хвилі, як грім,
"Дістань мені келих і будеш лише ти
Найкращим слугою моїм.
Сьогодні ж одружишся, чуєш, з дочкою,
Що тужить, дивися, он як за тобою".

Схопився юнак, горде серце горить,
Відвага палає в очах,
Він бачить: красуня привабна стойть,
І біль притамовує, й страх.
І думка одна лише: здобутъ нагороду!
Жене на життя чи на смерть його в воду.

Лунає прибій, відлітає назад,
Гримить між камінням стримким,
Всі дивляться вниз, нетерпінням горять:
Пливе, може, з валом мутним...
Ta хвилі пливуть і гримлять, і голосять,
А з темних глибин юнака не виносить.

Вольфрам фон Ешенбах
(бл. 1170 — 1220)

З "ПАРСІФАЛЯ"

Спідниці у восьми дів були
Зеленіші, ніж трава,
З ассахавського єдвабу,
Добре зшиті, і широкі, й довгі,
Всередині їх тримали
Пояси вузькі, коштовні й дорогі,
Також всі розумні діви
Заплели в своє волосся
Ще дрібненькі пучечки квітів.
Граф Іван фон Нонель,
Як і Ерніс фон Райль,
За багато миль на службу
Своїх дочок відіслали,
У розкішній одежі
Крокували дві князівни,
Два ножі, як з риби гострі кості,
Вони несли, всім на диво,
На двох хустках у світлиці,
З срібла щирого держалка —
Перед срібними ножами несли
Жінки благородні, що на службу стали,
Свічки для срібного скарбу,
Чотири діви бездоганні.

Отак шестеро ступали.
Хочете знати, яку службу мали?

Вони вклонились, і дві з них
Піднесли до осяйного столу
Срібну річ, і там поклали.
Потім тихо відступили,
Повернулися учтиво
Й до дванадцяти других ступили.
Якщо ви вірно полічили,
Вісімнадцять жінок там стояло.
Ах, бачили ж ми: у багатих вборах
Ще оті шість ідуть!
Півшовкова була одна тканина
З нитками золотими,
Друга — нінівергський шовк;
Так само й інших шість
Несли важку одежду золоту,
Пошиту вдвоє, доладу.

Потім прийшла королева,
І лице в неї сіяло,
Всяк гадав: немов зійшло то сонце.
В арабські шовки
Королівська діва одяглася.
На зеленому ахмарді
Несла вона корону
Й риж з при правою разом.
Це був скарб, що звався Грааль —
всіх земних бажань вершина.

Репанс де Шуа звався,
Той, від кого треба клейнод нести.
Оцінили ж Грааль так:
Чистоту він вимагав від діви;
Та, що скарб той буде приношати,
Всякій фальші мусить відказати.

Перед Граалем стояли свічі,
І ніхто їх не ощадив.
В шести світлах кришталевих
Пахощі священній курились.
Ось вони сюди з дверей
Кроком мірним підступили,
Уклонились низько і учтиво
Королева й молоді дівчата,
Що несли священній кадила,
Чиста і нехитра королева
Перед хазяїном поставила Грааль.
Хитрість видно:
Парсіфаль очима й мислю
Вп'явся в ту, що Грааль принесла;
Він же ніс бо мантію її.
Мірно стали потім ті сім
До інших вісімнадцяти,
Взяли усі найпочесніше
Між собою, як і треба:
Дванадцять вправо й ліво неї,
Інші там круг королеви стали,
І корона у неї золотом сіяла.

Стільки лицарів в світлиці
Там сиділо надовкола,
Збоку вслужливі стояли
З золотими пугарями слуги,
Скрізь один на чотирьох,
Й молодий юнак бадьорий
Скатертину білу ніс.
У всьому світилося багатство пана замку.
Сто столів було це —
Їх винесли у двері
І поставили по—одному
Перед лицарями чотирма ясними,
Й скатертину, яку ніс юнак,
На столи поклали миттю.
Замку пан з глибоким сумом
Власноручно воду взяв
Й Парсіфаль услід за ним собі руку омочив.
Барвистий шовковий рушник
Їм простяг учтиво граф.
Що перед ними на коліна став.

Там, де столи не стояли,
Наказ слугам чотирьом давали,
Щоб вони через сидячих
Мали б почекати.
На колінах два стояли й тільки знали різать
Часу ж інші два не гайнували,
Питво й страви приношали,
Службу чесно, віддано сповняли.

Слухайте ще більш про те багате дійство;
Привезли на чотирьох візках
Посуду багато дорогоого золотого
Для кожного лицаря, що там сидів.
Подали вздовж чотирьох стін
І чотири лицарі поклали власноручно
Все це на столи
І за кожним джура крокував позаду,
Який тільки тим займався,
Що посуду знову наповняв,
Коли все було спожите.
Та послухайте казки ще інші.
Слуг було накликано ще рій,
Щоб взяли із білих хусток
Від Граала хліб.
Відступили вони зараз знову
Коло столів поділитись.
Що мені оповідали,
Я даю на вашу совість далі,
Якщо здастесь, що когось дурю я,
Це б було, що сам він бреше:
Від Граала кожен те одержав,
За чим руку простягав свою він.
Все стояло перед ним готове,
І холодна і тепла їжа,
Свіжа й зварена давно вже,
Дичина й печеня інша.
Все це мабуть неможливе,
Може хтось би й так сказав,
Цим же шкодить тільки сам собі,

Бо Грааль короною був щастя,
Словненням бажань на цьому світі,
Рівний майже справжньому одному
Царству небесному ясному.

Взяли в золоту дрібну посуду
Скільки треба з кожної страви,
Солі, перцю, кислого ще супу,
І звичайний, і їдець невтомний
Усього одержали удосталь,
Що було їм подано дбайливо.
Із шовковиці вино і біле, і червоне,
За чим би келиха лише простяг;
І яке вино він побажав би знову,
Враз в своєму келиху знаходив,
Все через Грааля силу.
Усе чесне товариство
Коло Граалю добре пригостилось,
То Парсіфаль впізнав гаразд, що можна
Про чудо і багатство там було сказати;
Ta з чемноти не міг він запитати.

Він думав: "Радив мені Гурнеман
Чесно так, без всякого обману,
Шо не мушу стільки я питати,
Шоб мені не трапилося так,
Як мені там *) трапилося
Я чую навіть без запитання,
Як тут йдеться товариству".
Так в думці, бачив він слугу одного —
З ясним мечем той наближався.
Була піхва тисячу марок золотом варта,

Ручка була — рубін,
З його лезом можна було
Дивовижні речі діяль.
Господар замку гостеві подав
Й сказав: "Не раз вже нам, Пане,
Ти помагав в важкій біді пред тим,
Як Бог мое тіло немічним зробив.
Якщо вас пригостили тут не добре,
То це вас відшкодує, *)
Його ви всюди можете потребувати.
Побачите, попробуйте, чи добрий він, чи ні,
Він охоронить вас не раз в борні".

О горе, знову він також не запитав,
За нього знову боляче мені.
Коли він тільки меч у руку взяв,
Тоді вже мусив він відповідати.
Також тримав мене його люб'язний господар,
Якого мучила недуга незлічима,
Від неї звільнити могло питання.
Між тим усіх вже добре пригостили,
Й кому було вже забагато, ті кінчали
І посуду потім віддавали.

На чотири возики усе це склали
І всі жінки сповняли свою службу,
Спершу останні, потім перші.
І потім щонайбільш поважну
Знов перед Граалем провели.
Перед господарем і Парсіфалем

*) Меч, що мав чудодійну силу. Перекл.

Вони вклонилися з повагою
І королева із дівчатами другими
Знов крізь ті самі двері переступила,
Що із шанобою сюди їх пропустили.

Услід дивився Парсіфаль
І в одній жіночій спальні
Побачив він перед тим, як зачинили,
Старця прекрасного
Такого він ніде не бачив.
Справді, хоч цього немов не зрозуміти,
Та його волосся було інеєм покрите.

Хто б це міг бути,
Ви б хотіли, певно знати,
Це мабуть господар замку, форту й краю.
Все ж давно вам треба знати,
Надійшов вже час для цього.
Зовсім точно і без суперечок
Та без того, щоби розгнівати вас,
Я називаю тятиву та без лука *) в той час.

А тятиви мені треба також.
Лук уявите ви скоро,
Але швидше те, що тятива робить.
То тятива на казки прозорі схожа,
Що подобаються дуже людям.
Якщо про дугу ви скажете іспершу,
Робите далеку обхідну дорогу.
Хто бачить лук нап'ятий,
Спершу зрити тятиву, нап'яту поземо,
Раніше, ніж її потягнуть рвучко,

Так, щоб вона могла стрілу пустити.
Але хто казкою своєю в дурня цілить,
Той певно матиме вже неприємність.
Бо в нього послуху вона не має
Й дорогу вигідну лише знаходить
В одно вухо влітає, а з другого вже й виліта.
І все моє старання було б марне,
Якби мій твір був розрахований на нього.
Чи я б казав, чи я б співав,
Цап мабуть краще б зрозумів,
Або той дрюк, що перегнів.

Вже ліпше я хотів би повісти
Про цих людей, турбот преповних.
Де б Парсіфаль не вїхав на коні,
Ніколи крики радощі там не лунали,
Чи це було на бігах, **) чи на танцях:
Вони бо серцем співчували так своєму пану,
Не знали ні про жарти, ні про радість,
Та все ж таки кути були всі повні
Й в дворі було ще видно досить люду,
Хоча бува людей далеко менше,
А негуляють — дуже добре. —
Хазяїн замку мовив так до гостя:
"Вже вам приготували місце;
Якщо ви стомлені, моя порада —

Ідіть і спать лягайте".
Я б мусив скаржитись почати,
Що вони жалібно так розлучилися обоє,
Це все щоб не закінчилось, бува, бідою.

**) Тобто: натякаю на щось, але не називаю головного. Перекл.

Від ліжка пана замку
Ступив назад й на килим
Прекрасний Парсіфаль,
Йому ж "Добраніч" замку пан сказав.
Зараз же лицарство піднеслося,
Деякі до гостя підійшли

І швидко повели героя молодого
У спальню,
Що була з розкішшю убрана
І вабила розкішним ліжком,
Так, що моя нужда дає себе взнаки,
Відколи світ держить багатства такі квітки.

Про біdnість ліжко це не свідчило ніяк
Немов вогнем горіло полуменним,
Таке шовкове там лежало покривало.
Парсифаль відпустив лицарів,
Щоб і вони могли спочити —
Тут більше ліжок він не бачив:
Як тільки ж лицарі від нього відійшли,
Із послугами к ньому інші підійшли.

З його лиця сіяли
Наввипередки свіч багато,
Так, що й сяйво дня здавалось не яснішим.
Перед його ліжком стояло друге
Із опертям на ньому для сидіння.
Жваві й молоденькі хлопці

**) На кінських змаганнях. Перекл.

Вскочили тепер до нього
І черевики скинули із його білих ніг,
Та решту убрання зняли
Із нього благородних хлопців,
Що юнаками чистими були.
А потім увійшли у двері
Чотири сяючих прекрасних діви;
Доглянути вони хотіли,
Як героя тут шанували
Й чи м'яко там було йому лежати.
Як мені легенда повідає,
Ішов з палаючою свічкою ясною
Слуга поперед кожної із них.
Парсіфаль скочив вмить
Під покривало.
Вони ж сказали приязно: "Не спіть
Заради нас одну ще хвилю:"
Та він уже натяг
На голову все покривало;
Та все ж таки знайшлася мить,
Щоби побачити осяйне його лицезе,
Яке передало їм свій привіт.
І вони тоді подумали собі,
Що його уста такі ясно—червоні,
А через те, що молодий,
Немає ще й пушинки бороди.

Слухайте-бо, що несли
Розумні ці чотири діви.
Вино з шовковиці, з корінням й інше
Несли три діви білими руками,

Несла весела ж дівчина четверта
Плоди прекрасні, ніби з раю,
На білій хустці.
Вона перед ним схилилась.
Він сісти попросив.
Вона сказала: "Мене не збийте з пантелику,
Бо вас тоді тут не обслугжать
Так, як мені доручено".
Він розмовляв привітно з нею,
І пив та їв при тому.
А, як вона пішла,
Він простягнувся.
Ше юнаки поставили йому
На килимі свічки,
А як уздріли: лицар спить,
Весь юний люд розбігся вмить.

Парсіфаль лежав не сам.
Аж до самісінького ранку в товаристві
Із ним була сердечна біль гіркая.
Вві сні майбутні турботи посылали
Посланців до нього,
Так що прекрасний лицар молодий
Скоро ще тяжче снив,
Як його мати раз про Гамурата.
Сон його був барвисто вишитий,
З краю показував меча удари
Та герці деякі посередині;
Також і як на нього нападали,
Йому вві сні приносило неспокій.
Перед тим, як він прокинувсь,

Він волів би вмерти тридцять раз, —
Полонила мука так його в той час.

Від тиску страхів тих
Прокинутися все таки він мусив.
Із пор усіх пробився піт,
А день вже заглядав у вікна.
Гукнув він: "Горе! Хлопці де,
Що я нікого тут не бачу?
Хто дасть мені мою одежду?
Довго чекав герой на них,
Поки аж ще раз задрімав;
Не чути було навкруг ні слова
Десь зникли юнаки.
Лише в передобідню пору
Прокинувсь дурник молоденъкий,
Та й встав не гаючись, швиденько.

На килимі побачив він тепер
Два мечі та іншу зброю;
Один йому господар дав,
А другий був від Гагевіса.
Сказав він сам собі:
"О, горе, що це мусить значить?
Звичайно, цим озбройтись я мушу.
Вві сні такі я муки бачив,
Що наяву мені грозять
Сьогодні ще гіркїй битви.
Якщо б же до господаря війна прийшла,
То я б йому охоче став служити.
Й хоча також би й тій,

Яка мені з своєю добротою
Позичила нову одежду.
Якби вона лише мені ту честь
Вділила і взяла на службу.
Це б мусив я зробить заради неї,
Але не з—за її кохання.
Так само красна, красивіша ще
Моя кохана, королева,
Вона мені з думок ніколи не виходить".
Зробив він так, як мусив.
Озброївся від голови до ніг,
Немов збиравсь на суперечку,
Й підперезавсь двома мечами.
Герой за двері вийшов.
Там коло сходів він свого коня побачив
Прив'язаного й піка й щит при ньому
Стояли так, як хотілося самому.

Раніш, ніж рицар Парсіфаль
Надумав сісти на коня,
Оббіг багато він покоїв,
Й людей гукав там;
Але не чув й не бачив він нікого.
Йому так стало гірко,
Що хотів уже був розгніватись.
Тоді пішов він до одного місця,
Де, як приїхав ввечері, зійшов з коня.
Там від слідів коня
Траві й землі прийшлося кривдно,
Й роси ніде не було видно.

Із криком голосним біг лицар молодий
Назад до коника свого
І кинувся, зло лаючись,
На нього. Він знайшов
Ворота, широко відкриті,
Крізь них його на двір повів глибокий слід.
Тоді він довго не чекав
І вибіг риссю враз на міст.
Один слуга, що був ховавсь, за мотуз тяг
Так, що підвісний міст
Ледве коня не вбив йому.
Ще Парсіфаль оглянувсь раз навколо
Й себе охоче ще раз спитав би.
"Їдьте туди, нести ненависть сонцю," —
Кричав слуга, — Ви гусак,
Ви б мусили хочби відкрити рота
І пана б нашого спитати.
Тепре не маєте ви права на заплату!"

Нарешті гість гукнув назад,
Та відповіді не почув,
Хоч як він голосно і не кричав;
Слуга робив, немов би на ходу
Він спав і браму зачинив.
Тоді поїхав попаски зарання
До нещасливих днів назустріч
Герой, в якого радість зблішена з десяток,
Розвіялася зовсім.
Бо він зустрів лиху турботу,
Там Грааль він знайшов,

Очима лиш своїми без руки
Й гранчастого усередині куба.
Турбота тільки як його знайшла,
До неї він ніяк не звик
І знатись з нею не бажав би ввік.

Тоді поїхав риссю Парсіфаль
Прямо, майже за слідами, що їх бачив,
І ще гадав: ті, що там ідуть перед ним,
Ті будуть мужньо і обережно битись
За справу моого господаря;
Якби вони цього хотіли, я б не чинив
Їх справі сорому ніколи.
Ніколи не хотів я м'ягтись
Й стояти з ними у такім відпочинку,
Щоб хліб собі таким я чином заробляв
Оцим мечем блаженним,
Шо мені пан його позичив.
Я незаслужено його іще несусь,
Й вони могли б сказати, що я боюся.
Так їхав по слідах підков
Туди неправди супротивник,
І чи гірко було мені героя розставання,
Внесло б це тільки в казку здивування.
Сліди непевні скоро стали перед ним,
Ті лицарі, мабуть, вже розділились між собою.
Шлях став такий вузький, як спершу був широкий,
Й герой його зовсім нарешті втратив.
І тут герой наш вголос те спітав,
Від чого враз глибокий біль дістав.

Сильний лицар смілий
Вчув: жіночий голос застогнав.
Лежала ще роса. На липі перед себе
Побачив він: сиділа жінка,
Якої вірність, видно, пекла глибоким болем.
В її руках лежав
Забальзамований мертвий лицар.
Хто б її там на липі бачив
І не пройнявся її болем,
Із тим покінчив би я назавжди.
Він спрямував тоді свого коня до неї,
Якої ще в житті не знев,
Хоч був дитиною він її тільки.
Ніщо була усяка вірність
Проти тієї, що знайшов він в неї.
Вклонився Парсифаль їй і сказав:
"Пані, мені також важкий
Ваш біль.
Може десь треба буде служби вам моєї,
То не відмовтесь, прошу вас, від неї".

Вона подякувала всім наболілим серцем
І запитала також, звідки він приїхав.
"Тому, що ще не чули, мовила, ніколи,
Ніхто ходи своєї
В цю глушину не направляв;
І кого тут не знають,
Той лихоможе тут зустріти.
Я чула вже й пережила сама,
Що много лицарів життя тут загубили

Так битись мусили вони звитяжно.
Вертайтесь ж, як хочете ще жить,
Скажіть лиш спершу, де вночі були ви".

"Це з милю буде, може трохи більше,
Я бачив там таку фортецю
Високу і стрімку, що ще ніде й не чув.
І звідти швидко я й сюди прибув".

Вона сказала: того, хто вам повірить,
Ви мусите не обдурити.
Ви несете чужий бо щит.
Ви в лісі вірної дороги не знайшли,
Хоч і прийшли сюди з заселеного краю.
На тридцять миль навколо
Ніхто ніколи дерева ще не зрубав і каменя
не добував,
Лише самотна тут фортеця височить,
Що може вдовольнити своїм багатством всі
земні бажання.

Але хто з наміром шука її,
Не може віднайти,
Це може трапитись лиш випадково
Тому, хто хоче ту фортецю бачить
Я, пане, думаю: вона вам невідома
Людей же много пробує її знайти.
Мунсальвеше вона зоветься,
І царство її хазяїнів
Зветься землею де Сальвеше.

Це старий Тітуфель
У спадщину на свого сина дав, і цей герой
благородний
Був король Фрімутель,
Який на поєдинку впав,
На поєдинок же його кохання привело.
Він чотирьох благородних дітей лишив.
При всім багатстві троє у нужді живуть,
Четвертий собі бідність обрав
І відмовля гріхи у покорі Богові.
Хазяїнує троном Анфортас,
Що ні ходити, ані верхи їздить,
Ні стояти, ні лежать не може.
Недугу він давно терпить ще гірш від ран
Той Мунальвеше пан.

"Пане, — мовила вона, — коли б ви прибули
До тої повної біди родини,
То було б звільненням
Господареві з його біди".
До діви лицар так тоді сказав:
"Велике диво бачив там я
Й жінок напрочуд ще прекрасних".
Тоді по голосу вона героя узнала ясно.

"Ти Парсіфаль, — вона гукнула:
Скажи ж тепер, чи бачив ти Грааль
Й господаря, що радощі його минають?
Почутъ дай добру вістку.

Якщо його ти звільнив від терпіння,
Нехай щастить тобі на благословеному шляху!
Тоді де тільки вітри над краями віють.
Ти вище будеш над усім.
Смиренне служить хай тобі і дике,
Й послушне буде хай бажання велике.

Лицар Парсіфаль спитав:
"А як же ти мене впізнала?"
Вона промовила: "Я — діва,
Що тобі раз вже лихом пожалілась
Й тобі твоє ім'я назвала.
Не маєш ти права соромитись рідні,
Що твоя мати тіткою мені прийшлася.
Вона є квітка жінки чистоти
І промениться дзвінко, як росинка.
Хай нагородить Бог твій сум за мого друга,
Що у двобої був забитий.
Ось він зі мною. Глянь на біль,
Що Бог мені за нього призначив.
Не мав він права довше жити,
А був такий він мужній і хоробрий.
Його загин мене схилив,
Я день-у-день з тих часів
Не збудусь болів і жалів.

"Ах, дожились к чому твої уста рожеві!
Ти є Сігуне, та, що так відразу
Моє ім'я вгадала?
Вже довгі кучері злоті
Не вкрашають твою голівку.

У лісі там, коло Брацліян
Була така ти — любо глянуть,
Хоч гіркий тоді вже біль мала
Красу тепер і силу геть згубила.
Якби я завжди мусив таке товариство мати,
Не витримав би я цього. Давай-но
Героя мертвого там поховаєм".
З її очей на сукню впали слізози.
Слова ж пані Люнетенс *)
У ній для себе місця не знайшли,
Що своїй пані так порадили: "Нехай живе
Той чоловік, що вашого забив,
Його він може добре замінити".
Сігуне про зміну не хотіла знати,
Як деякі жінки, що непостійне є.
То краще буду я вже про таких мовчати,
Щоб про Сігуне вірність більше розказати.

"Якщо б мене, — сказала, — порадувало щось,
Так тільки те, що бідну ту людину
Звільнив від мук колись ти
Якщо ти поміч ту б йому приніс,
То вартий ти похвали;
Ти ж носиш меч його уже при боці.
Знаєш меча благословення,
Можеш без страху у всякий бій вступати.
Його ударом ти докору не закинеш,
І Требуюче, рукою котрого

*) Натяк на служницю Лаудінас в Гартмана фон Ауе "Івайн", що свою пані, чоловік якої впав у бою, спонукала одружитися з його переможцем.

Він викуваний є, із славного ж бо роду,
Коло Карнанту джерело тече
І король Ляк несе його ім'я.
Один удар лиш витримає меч,
Від другого ж надвоє розлетиться;
Але якщо його ти принесеш до джерела,
Під променем води він зцілиться ізнову.
Лиш мусиш ти із джерела черпати
Під скелею, поки ще світить день.
Це Ляка найбільш відоме джерело.
Уламків лиш не розгуби
І правильно з'єднай до купи,
То буде, тільки доторкнеться джерела
Знов цілий і міцний, ніж раніше.
Спинка його як лезо,
І всі малюнки в ньому сяють.
Лиш треба меч той посвятити,
І я боюсь — слова посвятити забув.
Якщо уста твої її завчили,
То буде все завжди нова й міцніша
Багатства повнота.
Так, любий брате, вір мені
Тоді тобі усе служити мусить,
Що ти чудового лише знайшов там.
Також в сій розкоші зможеш
Завжди корону щастя ти носити
Над благородними всіма високо,
І сповнятися тобі усі
Земні бажання.
Ніхто багатий так не буде,

Щоби тобі міг дорівняти,
Як вчасно ти лиш не забув спитати.

"Я, — повторив він, — не питав".
"Горе, що моє око тебе зрити,
Крикнула діва із глибоким болем,
Ви не наважились спитати.
Дивились ви на дивовижні речі
Однак питання відтягали?
Перед Граалем ви стояли
І чистих деяких жінок бачили,
Благородну Гаршілюа
І Репане де Шуа,
Срібний меч і криваву піку.
О, горе, що ви хочете іще від мене?
Покинутий, проклятий чоловік!
Ви носите отруйний вовчий зуб,
Що ваші юні роки
У вірність жовчі корінь вже пустив.
Ах, пожаліли б ви хазяїна свого,
На котрого свою велику силу Бог послав
І вас спитав про всю біду його:
Ви живете, та згинули для доброго всього".

Мовив він: "Люба сестро,
Добріша будь до мене!
В тім злочині, що вдіяв я, покаятися хочу".
"Ви можете всі покаяння кинуть,
Сказала діва, я вже добре знаю,
Що ви не Мунсальвеше

І честь і лицарство вже втратили.
Ви не одержите від мене аж ніколи
І відповіді, і пояснення, на жаль".
Із нею так розстався Парсіфаль.

Що він спитати забув,
Коли біля сумного пана замку там сидів,
У цьому каявсь гірко
Сильний сміливий герой.
Від тиску болю і від спеки дня
Його немов окропом обливало.
Повітрям щоб дихнути, відв'язав він
Шолом і ніс його в руці;
Підбив на гору заборола,
Й блискуче сяяло його обличчя звідти.

Переклади
Н. Тищенко
В. Онуфрієнко.
(За Теодором Матіясом).

ЗМІСТ

Полтава	1
Ронделі	3
Липень	4
Матері	6
Знахарка	8
Пам'ятаєш, друже, вечорами	10
Сокілка	11
В осінній тихій прохолоді	13
В Різдвяну ніч	14
Серпанок вечір оповив	15
Олесь помер	16
Правічні стіни	18
Місто	19
Тут важко смерть пройшла	20
Ні, не плач, не тужи.....	22
У вирій.....	21
Став	23
Передвесіннє	24
Рибалка	25
У рибальському селі.....	27
Пасічник	37
Розхмарюється небо.....	38
Київ	39
Народження Кобзаря	48
Батько	51
На Великдень.....	58
Ввечері	57
Чумаки	58
Побрратими	61

З дитячих вражень	66
Відшуміли на вулиці.	68
Часом сниться метелиця	70
З днів дитинства	71
Жовтень	73
Смуток.	74
Ти нікому ні слова одного	76
Дніпро. Бистра.....	77
Закрались сутінки зза лісу	78
Спадає сніг на дерева.	80
В Новорічну ніч	82
Передчуття зими	84
Скажу поправді	85
Степове	86
В лісі.	88
Тиша	89
Трудівники.	90
Я, мамо, знаю:	91
Братові	92
Григорій Сковорода	95
Ніколо Паганіні	96
Галілей	97
Христофор Колумб	98
Лист до матері	99
Хлоп'я.....	102
Пам'яті 25 травня 1926 р.....	103
Другові	106
Мій шлях	108
Восени	110
Ми ждемо.....	111
В осінній день....	112
Прекрасна тут задума	113

В Редферні	114
Австралійська весна	115
Хутір	116
Ненависть	118
Колгоспник	119
Груша	122
Красуня.....	123
„Не шукай — ти не знайдеш	125
В Австралії	126
Гоффартен	128
Дружині.	130
Австралійські октави	131
Я знаю.....	133
З вікна вагону.	134
Дні зустрічів наших	135
У затишку посиділи.	136
Після війни	137
З давніх криниць	139
Не кожного я називаю братом	140
Перша любов	142
Ніколи не знайдете	143
Подружжя.....	144
Щастя	146
М'ясо.	147
Смерть.	149
Аборигени	151
Кривава дипломатія	155
За зневагу предки.	158
Смерть Кочубея	159
Сон Кочубея	169

Переклади.

Герман Клавдіус.

Дивився я в лицо 185

Ганс Фрідріх Блюнк.

А поруч мене йдуть 186

Пезії невідомих німецьких авторів.

Чи самотня? 188

Якби так завжди 189

Геріберт Менцель

Голос Бога 190

Людвіг Уланд

Гірська пісня хлопчика. 191

Мандрівні пісні 192

Весняна віра 195

Каплиця 196

Людвіг Тік

Осіння пісня 197

Ніч 198

Й. Гете.

Пісня Міньйони 199

Йозеф фон Айхендорф

Ранкова молитва. 200

Гайнріх Анакер

Березень 201

Фрідріх Шіллер

Касандра 203

Лицар Тоггенбург 208

Надія 211

Нирець 219

Вольфрам фон Ешенбах (бл. 1170-1220)

З "Парсіфаля" 227

